

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Barnperspektiv & Fotboja 2009

En kvalitativ studie om barnperspektivet inom intensivövervakning med elektronisk kontroll.

Socionomprogrammet VT 2009

C-uppsats

Författare Jennie Martinsson

Handledare Susanne Fransson

ABSTRACT

Titel: Barnperspektiv & Fotboja 2009. En kvalitativ studie om barnperspektivet inom intensivövervakning med elektronisk kontroll.

Författare: Jennie Martinsson

Institution: Institutionen för socialt arbete, Göteborgs Universitet

År: VT 2009

Nivå: C-uppsats

Nyckelord: Barnperspektiv, KASAM och Intensivövervakning med elektronisk kontroll (IÖV).

Uppsatsens syfte är att undersöka om barnkonventionen införlivas inom intensivövervakning med elektronisk kontroll. Följande tre frågeställningar har styrt arbetet.

- I vilken omfattning har barnperspektivet införlivats i föreskrifter rörande intensivövervakning med elektronisk kontroll?
- Hur ser kunskapsläget ut om barnperspektivet, bland de personer som arbetar med intensivövervakning med elektronisk kontroll?
- På vilket sätt bemöts barn vid kontroller i hemmen?

Uppsatsen bygger på sex stycken kvalitativa intervjuer, tre från frivårdsinspektörer, tre från externa kontrollanter inom frivården. Den vetenskapliga utgångspunkten i studien präglades av hermeneutik och analysmetoden av intervjuerna utgår ifrån adhoc metoder. Resultatet från intervjuerna har tolkats och analyserats utifrån tidigare utredningar och rapporter om barnperspektiv och intensivövervakning samt utifrån det teoretiska perspektivet KASAM.

Att arbeta som frivårdsinspektör innebär att man utövar myndighetsutövning mot enskilda och tjänstemännen följer föreskrifterna noggrant. Barnperspektivet beaktas i viss utsträckning i föreskrifterna. Tolkningsutrymmet är stort och inte alltid så självklart. Jag fann i min studie att tjänstemännen har begränsad kunskap om FN:s barnkonvention och barnperspektivet. Det var problematiskt för dem att relatera begreppen till deras yrke som frivårdsinspektörer, trots att de möter många barn till föräldrar som verkställer sitt straff genom fotboja. Trots detta så upplever jag att tjänstemännen värnar och beaktar barn i utredningar om intensivövervakning med elektronisk kontroll, dels för att föreskrifterna i vissa hänseenden stadgar att beakta barn och dels för att de själva är föräldrar eller har bekanta med små barn. De har personlig kunskap om barns och deras behov, som de har med sig i arbetet med den dömda och dennes familj. Studien visar att de externa kontrollörerna till stor del saknar kunskap om anmälningsskyldigheten enligt socialtjänstlagen. Min tolkning är att barnkonventionen inte införlivats i tillräcklig grad inom intensivövervakning med elektronisk kontroll.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING OCH PROBLEMFÖRMULERING	1
2. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	3
2.1 Syfte	3
2.2 Frågeställningar	3
2.3 Studiens avgränsningar	3
3. BAKGRUND	4
4. FN:s BARNKONVENTION	5
4.1 Barnperspektivet	5
4.2 Principen om barns bästa	5
5. INTENSIVÖVERVAKNING MED ELEKTRONISK KONTROLL	6
5.1 Intensivövervakning och barnperspektivet	7
6. TIDIGARE UTREDNINGAR OCH RAPPORTER	8
6.1 FN:s Barnkonvention	8
6.2 Relation föräldrar – barn	9
6.3 Intensivövervakning och barn	10
7. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER	11
7.1 KASAM	11
8. METOD	13
8.1 Kvalitativ metod	13
8.2 Förförståelse	13
8.3 Validitet och reliabilitet	14
8.4 Generaliserbarhet	15
8.5 Etiska överväganden	15
8.6 Intervjuer	16
8.6.1 Frågeguide	16
8.6.2 Urval och genomförandet av intervjuer	16
8.6.3 Informanter	17
8.7 Val av analys metod	18
9. RESULTAT	19
9.1 Tema 1. Barnperspektivet i föreskrifter rörande IÖV med elektronisk kontroll	19
9.2 Tema 2. Kunskap och tankar runt barnperspektivet bland personerna som arbetar med IÖV med elektronisk kontroll	21
9.3 Tema 3. Möten och bemötande av barn vid kontroller i hemmen	23
9.4 Sammanställning av resultatet	27
10. TOLKNING OCH ANALYS AV EMPIRIN	28
10.1 Barnperspektivet i föreskrifter rörande IÖV med elektronisk kontroll	28

10.1.1 Analys utifrån KASAM	28
10.2 Tjänstemän och externa kontrollörers kunskap och tankar runt barnperspektivet	29
10.2.1 Analys utifrån KASAM	30
10.3 Tjänstemän och externa kontrollörers möten och bemötande av barn	31
10.3.1 Analys utifrån KASAM	32
11. DISKUSSION	33
12. REFERENSER	36
BILAGOR	
Bilaga 1. Följebrev	
Bilaga 2. Intervjuguide	

1. INLEDNING OCH PROBLEMFÖRMULERING

- Är inte det där farligt?
- Vad menar du?
- Det är ju brottslingar som ännu inte avtjänat sitt straff!
- Farligt och farligt säger jag, det beror på. Vi bär ju alltid med oss säkerhetstänkandet och hittills så har inga allvarliga incidenter inträffat.
- Ja, men va gör ni då?
- Vi åker på hembesök och våra arbetsuppgifter ser ut så att vi tittar till klienterna med fotboja, att de mår bra och så får de göra ett utandningsprov med alkoholmetern. De måste vara absolut drog- och alkoholfria under sin verkställighet med intensivövervakning, säger jag.
- Men om de har druckit alkohol då?
- Ja, det får de ju inte så då får vi köra dem till närmaste häkte eller anstalt och så får de sitta av resten av strafftiden där. Vid dessa tillfällen så kan det bli turbulent. Klienten vet han misskött sig men kanske inte alls vill följa med oss. En del klienter har blivit aggressiva och våldsamma. Då får vi backa och försöka samtala klienten lugn. Vilket oftast fungerar bra.
- Men hans familj då? Är de hemma när han har fotboja?
- Ja, i många fall så är de hemma. Det svåraste är att i situationer när det finns barn med i bilden försöka att så långt som det är möjligt få dem att känna sig trygga.
- Ja, men ni är väl bara studenter och pensionärer. Vad har ni för kunskap om barn?
- Ja, du. Jag läser till socionom och har också andra erfarenheter av att möta människor i utsatta situationer så jag känner mig relativt trygg i möten med klienter och deras familjer och sen åker vi ju alltid med en tjänsteman och denna har säkert någon utbildning eller erfarenhet som kan vara till hjälp?

År 2007 påbörjade 2963 klienter intensivövervakning med elektronisk kontroll, IÖV. Av dessa så avbröt 253 stycken verkställigheten och avtjänade tiden på anstalt.¹ Fotbojan är ett alternativ till fängelse och syftet är att minska de negativa effekter som kan komma av fängelsestraff. Syftet är också att minska de stora samhällsekonomiska kostnader som varje fängelsevistelse innebär (BRÅ-Rapport 1994:4). Fördelen med fotboja anses vara att det är ett relativt humant straff. Klienten är i hemmet, den dömda kan sköta sitt arbete, umgås och ta hand om sin familj och han/ hon kan vara mera delaktig i samhället än om han/hon skulle ha avtjänat sitt straff på anstalt. Klienten övervakas dygnet runt med hjälp av en sändare, fotbojan som sätts runt vristen på den dömda.² Förutom denna övervakning så sker oanmälda kontrollbesök hemma hos klienten eller på dennes arbetsplats. Besöken utförs av tjänstemän och/eller externa kontrollörer.³

Många av klienterna har familj med barn och under verkställigheten bor klienten hemma. Barnen har på så sätt chans till att bibehålla relationen till den dömda föräldern istället för att denne verkställer sitt straff i anstalt. Cederborg (2005) skriver att avsaknad av bra relation till exempelvis pappor kan negativt påverka barns psykosociala anpassning. Fotbojan blir för barnen positivt utifrån detta perspektiv. Ur ett annat perspektiv, det jag vill uppmärksamma är att den dömda föräldern kan, på grund av sitt begångna brott och konsekvenserna av sina handlingar, leva under pressande stress och må psykiskt dåligt. Det kan resultera i att föräldern kan ha en otillfredsställande relation till sitt barn och påverka barnet negativt (Cederborg, 2005).

¹ <http://www.statistik.kriminalvarden.se:8080/SASWebReportViewer/logonFromPortal.do>

² http://www.kriminalvarden.se/templates/KVV_InfopageGeneral_4999.aspx

³ http://www.bra.se/extra/news/?module_instance=2&id=5

Sverige ratificerade FN:s konvention om barns rättigheter 1990. Ett viktigt inslag i förverkligandet av konventionen är att kunskap och medvetenhet om konventionen sprids bland beslutsfattare vars verksamhet påverkar barns vardag. Statliga anställda vars arbete har konsekvenser för barn skall erbjudas fortbildning för att kunna stärka barnkompetensen och sina kunskaper om barnkonventionen. Barnkonsekvensanalyser skall göras vid statliga beslut som berör barn och vidare så ska barnperspektivet i lämplig omfattning finnas med i utredningsdirektiv (Ewerlöf m.fl. 2004). Artikel 3 i konventionen stadgar att barnets bästa skall sättas i främsta rummet vid alla åtagande och beslut som rör barnet. Barnets bästa är en allmän princip och betyder att den skall genomsyra lagstiftning och administrativa beslut (Schiratzki, 2005).

Det inledande samtalet visar på två dilemman. Det första är att det inte finns något uttalat arbetssätt för hur man ska bemöta barn till föräldrar med fotboja. Det andra är att en eller båda två av dem som utför de externa kontrollerna av dömda med fotboja, inte tycks ha blivit utbildade eller fått några instruktioner från kriminalvården om hur och på vilket sätt de ska bemöta barn till föräldrar med fotboja.

Kanske jag som författare problematiserar något som i praktiken saknar relevans eller betydelse? Det får andra avgöra, men jag anser med mina kunskaper och erfarenheter i ryggen, att detta är ett ämne som bör belysas och nu har jag möjlighet att göra det.

2. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

2.1 Syfte

Uppsatsens syfte är att undersöka om FN:s barnkonvention införlivas inom intensivövervakning med elektronisk kontroll. Poängen med studien är att fokusera på de personer som sysslar med intensivövervakning dagligen, tjänstemän och externa kontrollörer. Jag vill belysa deras tankar och erfarenheter av barnperspektivet och deras möten med klienter och barn. Det bakomliggande syftet är att belysa och uppmärksamma barnperspektivet i förhållande till föreskrifter om intensivövervakning med elektronisk kontroll.

2.2 Frågeställningar

För att besvara ovanstående syfte används följande frågeställningar:

- I vilken omfattning har barnperspektivet införlivats i föreskrifter rörande intensivövervakning?
- Hur ser kunskapsläget ut om barnperspektivet, bland de personer som arbetar med intensivövervakning?
- På vilket sätt bemöts barn vid kontroller i hemmen?

2.3 Studiens avgränsningar

Frivården är en del av kriminalvården. Denna studie är förlagd till frivården, Göteborg, dels för att det är en stor organisation med många anställda och dels för att tiden inte räcker till för att besöka andra regioners frivård. Studien kommer inte att belysa barnperspektivet inom hela kriminalvården utan koncentreras till att gälla barnperspektivet vid intensivövervakning med elektronisk kontroll. Utanför studien faller häktes-, anstalts- och övrigt frivårdsarbete bort. Studien fokuserar på intervjuer med personer som sysslar med intensivövervakning dagligen, tjänstemän och externa kontrollörer.

3. BAKGRUND

Inom socionomprogrammet ingår tjugo veckors praktik inom socialt arbete. Min praktik blev förlagd till frivården, Göteborg. Frivården är en del av kriminalvården och förenklat uttryckt ansvarar frivården för klienter i frihet. Frivården utreder och verkställer intensivövervakning med elektronisk kontroll.⁴ Klienter som verkställer sitt straff med fotboja bor i sitt hem och i många fall har de familj och barn. Jag har under praktiken och senare genom mitt arbete som extern kontrollör⁵ mött många barn som har en mamma eller pappa med fotboja. Barnen reagerar på olika sätt när vi kommer och utför kontroll i hemmet på deras mamma/pappa. En del är direkt nyfikna och vill vara med när föräldern blåser i alkoholmetern. De ställer frågor om vilka vi är. En del barn tycks bli oroliga och rädda när vi kommer in i deras hem. En del barn tycks inte reagera överhuvudtaget. Sedan finns det barn där föräldrarna uttryckligen begärt att vi ska vara diskreta och vänta med att visa alkoholmetern tills barnen är utan synhåll. Oavsätt hur barnen tycks reagera av våra besök i deras hem så har jag funderat över mitt/vårt ansvar som tjänstemän/anställda och hur vi bemöter dessa barn till föräldrar med fotboja.

Jag har under min utbildning studerat FN:s konvention om barns rättigheter och barnperspektivets betydelse i rättstillämpning. Jag har förstått att svenska domstolar och myndigheter inte är formellt bundna av barnkonventionen eftersom konventionens bestämmelser inte utgör svensk lag, men å andra sidan ska de tolka svensk lag mot bakgrund av konventionens syfte och beakta barns rättigheter och principen om barnets bästa. Svensk lag skall också överensstämma med konventionens 54 artiklar. Den artikel som jag tycker är mest intressant utifrån perspektivet intensivövervakning med elektronisk kontroll är artikel 3. Den stadgar att barnets bästa skall komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barn. Principen gäller åtgärder som vidtas av bland annat myndigheter och det innefattar frivården. Regeringens strategi är enligt prop. 1997/98:182 att barnkonventionens intentioner skall beaktas i allt beslutsfattande som rör barn.

Det jag vill studera är ännu delvis utforskad mark, men enligt min mening viktigt och betydelsefullt. Jag vill uppmärksamma och ge läsaren ett annat perspektiv på fotbojan. Istället för att utgå ifrån klientens eller samhällets syn på verkställigheten så vill jag synliggöra förhållandet mellan fotbojan och barnperspektivet.

I och med att frivården under våren 2009 till 90 procent kommer att övergå till externa kontrollörer vid kontroll av klienter med fotboja vill jag belysa de externas och tjänstemännens kunskaper, tankar och funderingar i mötet med klienter och deras barn. Jag kommer också att studera föreskrifterna om IÖV utifrån barnperspektivet och belysa tjänstemännens kunskaper om ämnet och på vilket sätt de beaktar barnperspektivet under utredningar, beslut och kontroller med IÖV.

⁴ http://www.kriminalvarden.se/templates/KVV_InfopageGeneral____4795.aspx

⁵ Med extern kontrollant menas personer som är förordnade som biträdande kontrollörer och som ska bistå frivården i kontroll av intensivövervakade och dömda till samhällstjänst (se exempelvis i KVFS 2008:6 § 9, allmänna råd).

4. FN:s BARNKONVENTION

Sverige har bundit sig folkrättsligt att förverkliga konventionen om barns rättigheter. Barnkonventionen ger en universell definition av vilka rättigheter som bör gälla för alla barn i världen. Konventionens artiklar handlar om att enskilda barn har rätt att få sina grundläggande rättigheter och behov tillgodosedda (Ewerlöf m.fl. 2004). Artiklarna slår fast att barn har samma rättigheter och lika värde och att inga barn får diskrimineras. Alla barn har rätt att överleva, leva och utvecklas utifrån fysisk hälsa, den andliga, moraliska, psykiska och sociala utvecklingen. Barn har rätt att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade i alla frågor som rör barnet (Barnombudsmannen⁶).

Det yttersta ansvaret att Sverige uppfyller förpliktelserna i konventionen har regeringen. För att leva upp till konventionen ska myndigheter föra in ett barnperspektiv i allt beslutsfattande och tillsynsarbete. De bör göra olika prövningar av vilka konsekvenser ett tänkt beslut kan komma att få för barnet. En del myndigheter har fört in särskilda barnombudsmän i sina verksamheter exempelvis kriminalvården. Myndigheten Barnombudsmannen har upprättats med syfte att övervaka efterlevandet av konventionen. Sverige tillhör de länder som kommit relativt långt i arbetet med barns rättigheter. Sanktionerna mot länder som inte efterlever sina åtagande efter barnkonventionen är påtryckningar och kritik, men det är också de ända sanktionsmöjligheterna som finns att tillgå (Barnombudsmannen⁷).

4.1 Barnperspektivet

Det finns inga enhetliga definitioner av begreppet barnperspektiv. Förarbetena till lagändringen i Socialtjänstlagen, som infördes 1997 syftar till att stärka barnperspektivet. Begreppet beskrivs som att de vuxna ska försöka att se med barnets ögon men barnperspektivet kan också betyda att vuxna ser barnet utifrån sina ögon. Barnperspektivet står ibland i ett motsatsförhållande till vuxenperspektivet. Vid en intressekonflikt mellan barnet och de vuxna måste barnets intresse ha företräde samtidigt så finns det numera en gemensam samsyn att utgångspunkten i barnperspektivet är respekt för barnets fulla människovärde och integritet (Schiratzki, 2005). Som barn i denna studie används barnkonventionens definition. Barn är varje människa under 18 år, om barnet inte blivit myndigt tidigare enligt den lag som gäller för barnet (Art 1, Barnkonventionen).

4.2 Principen om barnets bästa

Artikel 3 stadgar att barnets bästa skall sättas i främsta rummet vid alla åtagande som rör barnet. Principen är vag men viktig. Barnets bästa är en allmän princip och det betyder att den skall genomsyra lagstiftning och administrativa beslut. Principen ska användas för att tolka och ge innehåll åt konventionens artiklar. Barns bästa har införts i bland annat FB, SoL, LVU,⁸ lokala föreskrifter och allmänna råd inom myndigheter. Barnets bästa tolkas inte enhetligt och det förklaras att barnets bästa varierar beroende på vilket rättsområde som är aktuellt. Barnets bästa ska alltid stå i överenskommelse med konventionens syfte. Barnets

⁶ <http://www.barnombudsmannen.se/Adfinity.aspx?pageid=55>

⁷ <http://www.barnombudsmannen.se/Adfinity.aspx?pageid=55>

⁸ FB, SoL och LVU är förkortningar av Föräldrabalken, Socialtjänstlagen och Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga.

bästa skall alltid komma i främsta rummet och barnet har rätt till båda sina föräldrar. Särskilt skall hänsyn tas till att barnet är en individ med egna känslor och åsikter. När man skall fastställa barnets bästa skall hänsyn tas till kultur och lokala sedvänjor (Schiratzki, 2005). Konventionen kräver inte att barnets bästa alltid ska vara utslagsgivande, men om man låter andra intressen väga tyngre än barnets bästa så krävs det av beslutsfattaren att det kan visas att en sammanvägning av de olika intressena ägt rum (prop. 1997/98:182).

5. INTENSIVÖVERVAKNING MED ELEKTRONISK KONTROLL

Klienter som blir dömda till fängelsestraff upplever det vanligtvis som en stor omställning och ett ingripande i den privata integriteten. Personer i klientens närhet såsom familj, arbetsgivare med flera drabbas mer eller mindre av att klienten avtjänar fängelsestraff. Varje enskild fängelsevistelse medför också stora samhällsekonomiska kostnader.⁹ För att minska dessa kostnader och minska de negativa effekterna av fängelsestraff infördes 1999 som ett alternativ till fängelse, intensivövervakning med elektronisk kontroll, IÖV (BRÅ-Rapport 1994:4). Verkställigheten tillämpas vid fängelsestraff upp till sex månader och som särskilt utslussalternativ för klienter i anstalt (Lag 1994:451 och Lag 1994:203). Syftet med IÖV är att underlätta för den dömda att anpassa sig i samhället (Lag 1994:451, § 6). Den dömda får genom IÖV möjlighet att vara i sin hemmiljö men med begränsad rörelsefrihet utanför hemmet, som regleras i ett i förväg upprättat schema. Vinsterna för individen är att dennes familjesystem kan vara intakt och att den dömda kan fortsätta arbeta (BRÅ-Rapport 1994:4).

När klienten har ansökt om intensivövervakning ska det påbörjas en utredning som ska utmytna i en bedömning av om den sökande och dennes förhållanden är lämpliga för verkställighet utanför fängelse i form av IÖV (KVFS 2008:6, § 3). Kriterierna som ställs är att den sökande ska ha en bostad, telefon och någon godkänd form av sysselsättning. Den sökande ska vara absolut drog- och alkoholfri under verkställigheten (KVFS 2008:6 § 4,5,6). Frivårdens handläggare ska göra en helhetsbedömning utifrån om den sökande har realistiska möjligheter att genomföra verkställigheten. Exempel på icke realistiska möjligheter är om den sökande är inne i ett avancerat drogmisbruk eller uppträder påverkat eller hotfullt. Språksvårigheter kan också vara ett skäl till avslag. En ansökan om IÖV kan avslås om det på grund av det aktuella brottet eller annat är oförsvarligt eller stötande. Som exempel kan det vara sådan typ av brottslighet som är begången eller befaras även fortsättningsvis utföras i eller från bostaden, exempelvis langning. Under utredningen bör handläggaren göra hembesök och eventuellt arbetsplatsbesök. Hembesöket görs för att kontrollera att bostaden är lämplig för IÖV och i samband med detta besök inhämtas samtycke till IÖV, om den sökande har sambo eller om andra personer över arton år bor i bostaden (KVFS 2008:6, § 5). Utredningen mynnar ut i bifall eller avslag. Bifall resulterar i att den sökande kan verkställa sitt straff genom IÖV med elektronisk kontroll.

Verkställighet med IÖV kan avbrytas om klienten missköter sig. Vid misskötsamhet som inte är ringa avbryts verkställigheten omedelbart genom ett interimistiskt beslut eller övervakningsnämndens beslut om upphävande. Den dömda ska inställas i häkte eller anstalt (KVFS 2008:6 § 23). Till misskötsamhet räknas till exempel när den dömda har druckit

⁹ En intagen på en sluten anstalt kostar i genomsnitt 2400 kr/ dygn. På en öppen anstalt kostar den intagne i genomsnitt 1600 kr/dygn. Kriminalvård i frihet, dvs frivårdens klienter kostar betydligt lägre i genomsnitt 200 kr/ dygn (http://www.kriminalvarden.se/templates/KVV_InfoPageGeneral_2944.aspx).

alkohol eller försökt manipulera den elektroniska utrustningen (KVFS 2008:6 § 20, allmänna råd).

Verkställighet med IÖV kontrolleras av frivårdens tjänstemän och/eller externa kontrollörer. Utgångspunkten är att kriminalvårdens personal ska utöva en stor del av tillsynen. Om kontrollörerna utförs av externa kontrollörer ska de ha erforderlig kompetens för uppdraget. I ett skriftligt förordnande ska de enskilda externa kontrollörers uppgifter, behörighet och ansvar preciseras och framgå. De externa kontrollörerna har tystnadsplikt och skall kunna legitimera sig om den dömde uppmanar till det (KVFS 2008:6 § 9 och KVFS 2008:5 § 74). Kontrollerna ska bygga på god kännedom om den övervakade samt om gällande regler och policy och hur det tekniska övervakningssystemet fungerar (KVFS 2008:6 § 8, allmänna råd).

5.1 Intensivövervakning och barnperspektivet

Barnperspektivet inom IÖV blir aktuellt när den dömde har barn eller bor tillsammans med barn. De allmänna råden i föreskrifterna har uttryckligen tagit hänsyn till barnperspektivet när de reglerar förhållandet då den sökande är ensamstående med barn (KVFS 2008:6, § 3, allmänna råd). Kriminalvården bör under utredningen fråga klienten om hur den forstsatta barntillsynen kommer att lösas om verkställigheten med IÖV upphävs och verkställigheten skall slutföras i anstalt. Frågan bör också ställas för att förebygga andra fall där problem med tillsynen kan uppkomma (KVFS 2008:6 § 3, allmänna råd). Som sysselsättning kan föräldraledighet räknas (KVFS 2008:6 § 6, allmänna råd och KVFS 2008:5 § 9).

Klientens ansökan om intensivövervakning eller ansökan om utökad frigång kan avslås om utredningen visar att verkställigheten skulle inverka menligt¹⁰ på hemmavarande barn (KVFS 2008:6 § 1, allmänna råd och KVFS 2008:5 § 57). Om den dömde under verkställigheten med IÖV inverkar menligt på hemmavarande barn så bör detta uppmärksammas av kriminalvården och socialtjänsten bör kontaktas för utredning (KVFS 2008:6 § 10, allmänna råd). Tjänstemännen ska i ansökan om utökad frigång ta hänsyn till omfattningen av utevistelse, särskilt när den dömdes barn har behov av att få träffa föräldrar, syskon eller nära anhöriga (KVFS 2008:5 § 64, allmänna råd).

Föreskrifterna stadgar sådant som indirekt beaktar barns intresse, men uttryckligen inte beskrivs. Ansökan om IÖV kan avslås om brottet riktas mot en sammanboende, exempelvis den andre föräldern eller barnen i hemmet. IÖV bör inte heller medges om det förefaller finnas hög risk för att den dömde återfaller i brott mot målsägande i aktuell dom (KVFS 2008:6 § 1, allmänna råd och KVFS 2008:5 § 6). Under utredningstiden ska minst ett hembesök göras och då har tjänstemännen möjlighet att samtala med eventuella sammanboende som den andre föräldern eller barnen. Föreskriften stadgar att fritidsaktivitet inte bör läggas i närhet av målsägandes bostad (KVFS 2008:6 § 3 allmänna råd).

¹⁰ Menligt kommer ifrån menlig och Nationalencyklopedin definierar ordet menlig: "som har ogynnsam verkan {ofördelaktig, skadlig}: ~t för hälsan. <http://www.ne.se/ezproxy.ub.gu.se/sve/menlig>

6. TIDIGARE UTREDNINGAR OCH RAPPORTER

Materialet till detta kapitel har jag främst hämtat från rapporter från Brottsförebyggande rådet, Brå och Barnombudsmannen, BO. Jag har dessutom sökt information vid officiella hemsidor som kriminalvårdens, riksdagens och socialstyrelsens. Jag har sökt via Göteborgs Universitetsbibliotekskatalog i Libris och Gunda.

Angående tidigare forskning om barnperspektivet inom IÖV har jag inte funnit något relevant och därför väljer jag att belysa området genom tidigare utredningar och rapporter.

6.1 FN:s Barnkonvention

En barnkommitté tillsattes av regeringen 1996. Kommittén avgav två betänkanden, barnkonventionen och utlänningslagen (SOU 1996:115) samt Barnets bästa i främsta rummet (SOU 1997:116). De innehöll förslag och åtgärder för att förverkliga barnkonventionen intentioner. Kommitténs synpunkter lade grunden för regeringens proposition 1997/98:182. Utgångspunkten för propositionen är en strategi för att förverkliga FN:s konvention om barns rättigheter i Sverige, det vill säga att barnkonventionens anda och intentioner skall beaktas i allt beslutsfattande som rör barn (Ewerlöf m.fl. 2004).

Ett viktigt inslag i förverkligandet av konventionen är att kunskap och medvetenhet om konventionen sprids bland beslutsfattare vars verksamhet påverkar barns vardag. Strategin beskriver bland annat att statliga anställda vars arbete har konsekvenser för barn skall erbjudas fortbildning för att stärka barnkompetensen och sina kunskaper om barnkonventionen. Strategin stadgar även att barnkonsekvensanalyser skall göras vid statliga beslut som berör barn och vidare så ska barnperspektivet i lämplig omfattning finnas med i utredningsdirektiv. Strategin har visat sig vara verkningsfull. Flera av de mål som strategin innehöll har förverkligats, men samtidigt så konstateras det att inom andra områden återstår mycket arbete för att tillvarata barns rättigheter och att deras intressen skall beaktas, respekteras och bli tillgodosedda. Regeringen ser bland annat behov av att följa upp myndigheters arbete med att integrera ett barnperspektiv i verksamheterna (Ewerlöf m.fl. 2004).

BO:s uppdrag är att bevaka genomförandet av barnkonventionen i statliga myndigheter, landsting regioner och kommuner. Bevakningen av genomförandet av barnkonventionen sker som exempel genom att BO har haft skyldighet att lämna en sammanställningsrapport¹¹ till socialdepartementet. Rapporten redovisar de myndigheter som haft återrapporteringskrav rörande barnperspektivet i regleringsbrev för 2007. BO ser samband mellan tydliga uppdrag i regleringsbrev och medvetet effektivt barnperspektivarbete. Kriminalvården hade dock inget återrapporteringskrav rörande barn eller barnperspektivet under 2007. BO har kännedom om att kriminalvården bedriver ett systematiskt arbete med att införliva barnkonventionen, men väljer att inte beskriva detta arbete närmare än att år 2004 fick kriminalvården handledning i barnkonventionen. År 2005, 2006 och 2007 genomförde BO utbildningar för myndigheten om barnkonventionen (Br 2008:03).

¹¹ Myndigheternas återrapportering kring barnperspektivet. Bedömningar och analyser. Sammanställning av redovisningar, 2008.

Vid fem tillfällen från 1998 har BO tillfrågat svenska myndigheter hur de bedömer sitt arbete med att införliva barnkonventionen. Frågorna har ställts i enkäter och svaren har analyserats mot rättigheterna i konventionen, målen i den nationella strategin och myndigheternas krav på återrapportering enligt regleringsbrevet. BO har efter de fem undersökningarna dragit slutsatsen att barnperspektivets genomslag inom myndigheter är nedslående. Jag ska här redovisa resultatet av den senaste rapporten Br 2008:03 där 95 myndigheter har besvarat enkäten. Med myndigheter nedan menas statliga myndigheter.

BO:s intryck är att barn inte tas på samma allvar som vuxna medborgare. Det är svårare för barnperspektivet att få genomslag än andra perspektiv som miljö, hälsa och jämställdhet. BO menar att barnperspektivet varken har prioriteras lägre av regeringen eller riksdagen eller är mindre aktuellt i samhällsdebatten. BO tror att orsaken till att barnperspektivet behandlas annorlunda än de övriga perspektiven måste bero på myndigheternas bedömningar, prioriteringar och intresse för frågan. BO tycker det är anmärkningsvärt att många myndigheter hävdar att barn inte ingår i deras uppdrag och tolkar det att barn inte uppfattas som lika viktiga som andra medborgare. Myndigheternas ledning har ett stort ansvar med uppgift att skapa förutsättningar för att arbetet med barnkonventionen skall kunna bedrivas inom organisationen. Nästan hälften (41 stycken) av de 95 myndigheterna hade fattat beslut att arbeta med barnkonventionen. Det är en viktig framgångsfaktor som hälften av de undersökta myndigheterna inte tagit hänsyn till. 35 stycken av de 95 myndigheterna i enkäten uppger att de inte heller har något behov av fortbildning om barnkonventionen (Br 2008:03).

Ett tydligt mål i den nationella strategin är att myndigheternas verksamheter skall genomföras av barnkonventionen och inför alla beslut som rör barn så skall konsekvenser för barn analyseras. BO:s slutsatser efter enkätundersökningarna är dyster. BO kan inte hos många myndigheter spåra ett systematiskt arbete med barnkonventionen och statliga myndigheters beslut föregås endast i undantagsfall av barnkonsekvensanalyser. En viktig framgångsfaktor är uppföljning av arbetet med barnkonventionen. Trots att det är ett antal myndigheter som har formella beslut om att arbeta aktivt med barnperspektivet i sin verksamhet så följs det ändå inte upp (Br 2008:03).

BO drar slutsatsen efter de återkommande undersökningarna att genomförandet av barnkonventionen går så långsamt att barnkonventionen aldrig kommer att återspeglas i de statliga myndigheternas verksamhet i den omfattning som den nationella strategin kräver. BO konstaterar att om de politiska målen ska nås så måste barn accepteras och respekteras som fullvärdiga medlemmar. Myndigheternas arbete måste ske systematiskt, seriöst och målmedvetet. Det är ett antal år sedan Sverige åtog sig att genomföra barnkonventionen i hela samhället, men kunskapen om barnkonventionen har inte slagit igenom hos de svenska myndigheterna (Br 2008:03).

6.2 Relation föräldrar – barn

I *Att intervjua barn-vägledning för socialsekreterare* (2005) står det att barns kontakt med föräldrarna är viktig. Avsaknaden av föräldrakontakt kan vara negativt för barn och kan påverka barns psykosociala anpassning negativt. Kvalitén på relationer till närstående som barn knutit an till blir avgörande för hur de kommer att förstå och hantera sin tillvaro. Rapporten visar att exempelvis socialtjänsten inte tar denna forskning i beaktande, särskilt i relationen mellan pappa – barn. Rapporten hävdar att om hänsyn inte tas till pappans betydelse för barns utveckling och tillgodoser det behovet barnet har, kan det försvåra för

barnet att utvecklas positivt. Det kan också vara på det viset att barnet har kontakt med både pappan och mamman men att inte föräldrar – barn relationen eller familjelivet fungerar. Det kan också vara situationer där den ena eller båda föräldrarna är upptagna med sina egna bekymmer, missbrukar, lever under stark press, lider av psykisk ohälsa och därför inte ser sina barns behov. Föräldern riskerar att utsätta barnet för försummelse, psykisk och/eller fysisk misshandel. Barns utsatthet när föräldrarna inte kan uppfylla deras behov kan ha allvarliga konsekvenser för deras möjlighet att utvecklas och fungera. Effekterna av utsatthet varierar beroende på barns ålder och personliga egenskaper, barnens relation till den som utsätter barnet för felaktig behandling, vilken form av utsatthet det gäller, allvarligheten i utsattheten samt vilket nätverk barnet har runt omkring sig. Beroende på vilka faktorer som tas med i bedömningen av barns utsatthet så kan förståelsen av allvaret och insatsen bli olika för olika barn. Det är alltså inte självklart vad som ses som riskmiljöer för barn men det handlar om att förstå barns unika situation och erfarenheter (Att intervju barn-vägledning för socialsekreterare, 2005).

Barnkonventionen har påverkat svensk lagstiftning, men forskning om utsatta barn visar att det finns behov av att fördjupa och förbättra men också påskynda införlivandet av barnkonventionens principer. Rapporten visar att det finns behov av fortsatt metodutveckling om svåra levnadsförhållanden och att barns utsatthet skall komma tillkännedom i större utsträckning än vad det gör idag. Rapporten påpekar också att det är viktigt att sprida ny kunskap och att försöka identifiera och förstå utsatthet i alla dess former för att kunna erbjuda de barn som behöver det stöd och skydd (Att intervju barn-vägledning för socialsekreterare, 2005).

6.3 Intensivövervakning och barn

Fängelse som straffpåföljd är ett ofrånkomligt inslag i det svenska straffsystemet, men forskning visar att det också medför negativa bieffekter för den dömda såväl i dennes privata som offentliga miljö (BRÅ-rapport 1994:4). Det är inte bara klienten som straffas utan deras barn drabbas. Enligt motionen 2008/09:Ju 224 lever tusentals barn separerade från sin fängslade mamma eller pappa. Dessa barn är en grupp som sällan uppmärksammas. Direkta insatser som är riktade mot dessa barn är få till antal, trots att det är en grupp som ofta mår dåligt. Forskningen som finns på området visar att barnen bär på stor sorg, ilska och skuld. Detta visar sig i kroppsligt symtom och många av barnen har problem i skolan. Denna grupp löper också större risk att själva hamna i kriminalitet. Oavsett ålder så reagerar barnen på separationen och ovissheten om vad som kommer att hända med den häktade/fängslade föräldern. När en förälder grips känner barnet intensiv längtan, skuld- och skamkänslor och också ilska över att blivit sviken. Den föräldern som är kvar på utsidan mår vanligtvis själv dåligt över situationen och barnet kan påverkas negativt av förälderns känslor. Många barn har svårt att prata om fängelsevistelsen och vet inte heller hur de ska hantera situationen. Inte heller vet vuxna i barnets närhet hur de skall bemöta dessa barn (Motionen 2008/09:Ju 224).

Rapporten *Ett steg på väg mot frihet*, (2004) visar att fotbojan är positivt ur ett barnperspektiv. Det som var bra var att särskilt de små barnen bibehöll kontakten med den dömda föräldern. När det gällde de äldre barnen visade det sig att kontakten med den dömda föräldern tycktes bli bättre med fotbojan.

7. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER

Jag har valt att förstå barnperspektivet och intervjupersonernas erfarenheter och kunskap om barnperspektivet utifrån samhälls- och gruppnivå samt individnivå.

Från samhällsnivå så har jag utgått ifrån FN:s barnkonvention och föreskrifterna KVFS 2008:6 och KVFS 2008:5. Utifrån gruppnivå så har jag studerat rapport Br 2008:03, där BO utvärderar myndigheters arbete med att införliva barnkonventionen i deras verksamhet. På individnivå så har jag utgått från rapporten *Ett steg på väg mot frihet* (2004) som beskriver vilken effekt fotbojan kan få på barnen samt så har jag studerat motion 2008/09: Ju 224 som belyser att barnen påverkas negativt om någon av deras föräldrar sitter häktade eller i fängelse. Jag har också tagit del av rapporten *Att intervju barn- vägledning för socialsekreterare* (2005). Den belyser relationen föräldrar – barn.

Det teoretiska perspektivet KASAM har funnits med från det att studien började planeras. KASAM har varit till hjälp när jag formulerat intervjuguiden efter studiens syfte och när jag ställt frågor till intervjupersonerna. Nedan följer en beskrivning och definition vad KASAM handlar om.

7.1 KASAM

Begreppet myntades av Aron Antonovsky (1923-1994) och står för känsla av sammanhang. Antonovsky var professor i medicinsk sociologi. Han forskade om varför en del människor lyckades hålla sig friska trots att de mötte stora psykiska och fysiska påfrestningar i livet. Han är känd för det arbete han bedrivit om salutogenes och KASAM. Med salutogenetiskt synsätt menar Antonovsky att man fokuserar på hälsans ursprung och inte som i det patologiska synsättet där man försöker förklara varför människor blir sjuka. I det salutogenetiska synsättet studerar man faktorerna bakom sättet att hantera olika spänningar. Genom det salutogenetiska synsättet så utvecklade Antonovsky KASAM, där han förklarar att generella motståndsresurser exempelvis pengar, jagstyrka, socialt stöd kan ge kraft att bekämpa en mängd olika stressorer. Gemensamt för alla generella motståndsresurser är att de bidrar till att göra stressorer begripliga. Genom att begripliggöra stressorer ger de människan erfarenhet och med tiden skapar de en stark känsla av sammanhang, vilket bidrar till ökad hälsa. Begreppet KASAM ser Antonovsky som kärnan i svaret på den salutogenetiska frågan (Antonovsky, 1991).

Människor kan ha hög eller låg KASAM. En hög känsla av KASAM innebär att människan kan se möjligheter i svåra situationer och göra situationen begriplig samt att hon kan finna resurser för att kunna hantera det svåra och smärtsamma. Vad som avgör om en människa har stark eller svag KASAM är beroende exempelvis av sociala grupperingar, kulturella aspekter, miljö och arv. De stressorer som hämmar eller höjer KASAM är inte slumpmässiga eller jämnt fördelade mellan samhällen. Det finns många skilda vägar till ett starkt KASAM (Antonovsky, 1991).

De tre centrala komponenterna i KASAM är *begriplighet*, *hanterbarhet* och *meningsfullhet*.

Begriplighet: syftar på i vilken utsträckning människor upplever inre och yttre stimuli som förnuftsmässigt, gripbara, sammanhängande, strukturerade och tydliga. En människa med hög grad av begriplighet förväntar sig att det han/hon kommer att möta i framtiden är förutsägbart

eller i vart fall begripligt och kan ordnas eller förklaras. Begriplighet handlar om att förstå sin egen situation i förhållande till omvärlden. Om man inte förstår sin situation till omvärlden blir känslan av begriplighet låg.

Hanterbarhet: syftar till i vilken grad människor upplever att de har egna resurser till sitt förfogande att möta livets olika händelser. Resurser som står till en människas förfogande är resurser som är under ens egen kontroll eller som kontrolleras av personer som individen litar på. Har man en hög känsla av hanterbarhet så ser man inte sig själv som ett offer för omständigheterna utan mer som att saker och ting händer i livet och man litar på att sina resurser kommer att reda ut situationer. Hanterbarhet handlar om och hur man bemästrar utmaningar som kommer i ens väg.

Meningsfullhet: Antonovsky ser denna komponent som en motivationsfaktor. Han menar att begreppet syftar till i vilken grad människan känner delaktighet och känslomässigt engagemang i livet. Det kan vara sådant som att utmaningar välkomnas och inte ses som bördor eller att livets krav ses som värda att investera i. Meningsfullhet är när människor känner medbestämmande och social uppskattning. De accepterar de uppgifter de ställs inför och de känner betydande ansvar för sitt handlande samt att de har kännedom om det de gör eller inte gör påverkar situationens utfall. Detta gäller såväl i personliga relationer som i deltagande i en arbetsgrupp. Att känna meningsfullhet är viktigt för att vi ska må bra och känna oss värdefulla (Antonovsky, 1991).

8. METOD

8.1 Kvalitativ metod

Studien bygger på kvalitativ metod med intervjuer. Denna metod ansåg jag var det lämpligaste tillvägagångssättet att söka svar på studiens syfte och frågeställningar. Kvale (1997) menar att forskningsintervjuerna syftar till att förvärva kunskap. Denna studies mål var att förvärva kunskap om barnperspektivet hos frivårdsinspektörer och externa kontrollanter.

Den vetenskapliga utgångspunkten i studien präglades av hermeneutik. Jag har försökt att studera intervjupersonernas tolkning av den yttre verkligheten (Larsson, 2005). Hermeneutik studerar tolkning av texter det vill säga att all tolkning och förståelse sker genom språket. Därför var hermeneutik särskild lämplig för mitt valda undersökningsinstrument, intervjusamtalen. Den hermeneutiska metoden är relevant för forskningsintervjun i den grad att den bidrar med att belysa den dialog som skapas genom intervjutexter som ska tolkas samt att hermeneutiken klarlägger den process där texten tolkas. Det är som ett samtal med texten (Kvale, 1997). Tolkningen av texten måste ske i ett sammanhang. Med det menas att jag vid tolkningen försökte uppmärksamma den situation texten har uppkommit i. Jag ska enligt Wallen (1993) ta hänsyn till intervjupersonen och dennes livsvärld. Vid tolkning av intervjuerna ska man växla mellan del- och helhetsperspektiv och uppmärksamma eventuella motsättningar mellan dem (Wallén, 1993).

I studien används en kvalitativ metod med en abduktiv ansats. Metoden valde jag därför att syftet med studien är att förstå och beskriva ett antal utvalda personers upplevelser i mötet med barn i familjer där någon av de vuxna verkställer sitt straff genom IÖV. Abduktiv ansats pendlar mellan ett induktivt och deduktivt arbetssätt, mellan teorin och empirin (Larsson, 2005). En induktiv slutledning kan aldrig vara hundra procentigt säker eftersom den bygger på empiriskt material därför använder jag mig också av ett deduktivt förhållningssätt (Thurén, 2002). Induktion innebär att man drar allmänna, generella slutsatser utifrån empirisk fakta (Thurén, 2002). Jag har arbetat induktivt utifrån mina genomförda intervjuer. Jag har ställt öppna frågor i explorativt syfte. En induktiv ansats är betydelsefull när man vill fånga intervjupersonernas egna ord och beskrivningar av sina upplevelser om ämnet i olika avseenden (Larsson, 2005). Jag har också anlagt ett deduktivt förhållningssätt till de delar i intervjuerna där jag hade tidigare kunskap på området och där jag i intervjuguiden låtit mig styras av det teoretiska perspektivet KASAM¹² angående vilka frågor jag hade med i intervjuguiden. Det gjorde jag för att tillhandahålla en teoretisk forskningsmall för de svar som jag fick. Larson (2005) skriver att med en abduktiv metodstrategi ges möjlighet att växla mellan teori och empiriska data där båda delar kommer att påverka varandra.

8.2 Förförståelse

Förförståelse är enligt nationalencyklopedin något som ständigt antas finnas med när människor tolkar handlingar eller texter. En tolkning kan aldrig vara helt förutsättningslös och bygger alltid på en tidigare förståelse.¹³ Förutsättningar för hermeneutisk tolkning är just förförståelse (Kvale, 1997). Inför denna studie bar jag med mig förförståelse och kunskap om barnperspektivet och intensivövervakning.

¹²KASAM: begreppet myntades av Aron Antonovsky och står för känsla av sammanhang, se kap 8.

¹³<http://www.ne.se/kort/f%C3%B6rf%C3%B6rst%C3%A5else>

Min förförståelse kommer ifrån att jag varit praktikant och numera är jag anställd som extern kontrollör inom frivården. Jag har praktisk erfarenhet från arbetet med att utföra kontroller. Jag känner till föreskrifterna och rutinerna i arbetet och jag har varit med om händelser som normalt inte brukar inträffa under ett arbetspass. Förförståelse är av stor betydelse för hur och på vilket sätt jag uppfattar och förnimmer nyanser i meningar som kommer till uttryck under intervjuerna. Det är också viktigt att kunna förstå olika sammanhang som meningarna kan ingå i (Kvale, 1997). Jag har som student på socionomprogrammet studerat barnkonventionen och barnperspektivets betydelse utifrån bland annat rättstillämpningen. Jag har teoretisk kunskap om barn och deras behov, om barns uppväxtmiljöer och hur det kan påverka dem i deras utveckling. Jag har läst om föräldraskap och hur relationer mellan förälder - barn kan se ut.

Det krävs ett stort mått av kreativitet och förståelse hur detaljer och helheter hänger ihop för att kunna skriva en god kvalitativ studie (Svenning, 2003). Jag anser att jag haft goda möjligheter och förutsättningar att utföra en god kvalitativ studie genom mina tidigare kunskaper och erfarenheter av ämnet.

Kvale (1997) skriver att förförståelse kan färga tolkningen av datamaterialet. Jag är som ovan redovisat, medveten om min förförståelse och jag har i så stor utsträckning som möjligt inte låtit den påverka eller styra personerna när jag utfört intervjuerna. När jag analyserat datamaterialet har jag försökt vara uppmärksam på att inte låta förförståelsen färga analysen.

8.3 Validitet och reliabilitet

Kvale (1997) skriver att en undersöknings tillförlitlighet bygger på en hög validitet och att validiteten skall följa forskaren genom hela processen. Validitet i en kvalitativ studie är enligt Kvale att man beskriver tillvägagångssättet för insamling av material samt bearbetningen av empirin. Kravet för validitet är att forskaren verkligen undersöker det som skall undersökas utifrån studiens syfte. Svenning (2003) skriver att kopplingar mellan teori och empiri är svåra att göra, men att dessa kopplingar är nödvändiga för att man verkligen skall kunna mäta det man avser mäta utifrån studiens syfte.

Undersökningens reliabilitet beror på vilket sätt forskaren gått tillväga under studiens gång. För hög reliabilitet krävs att processen är tillförlitlig och trovärdig och att forskarens tillvägagångssätt är pålitligt. Studiens tillförlitlighet bygger på att man skall kunna genomföra oberoende mätningar av samma fenomen som studien syftar till. Dessa mätningar skall resultera i likvärdiga resultat som studiens. Intervjuguiden i en kvalitativ studie är därför viktig. Då kan forskaren ställa samma frågor till alla informanter och man kan göra samma undersökning vid senare tillfällen (Kvale, 1997). Jag har använt mig av intervjuguide under intervjutillfällena (Bilaga 2). Studiens reliabilitet kan påverkas vid utskriften av intervjuer. Det beror på att intervjuens muntliga kommunikation mellan informanten och intervjuaren i efterhand skrivs ner till en text och innehåller intervjuarens tolkningar. Det kan påverka utskriftens kvalitet (Kvale, 1997). Jag har varit medveten om dilemmat men anser att jag kunnat ge en relativt objektiv bild i utskrifterna eftersom jag använt mig av både ljudupptagning och stödanteckningar. Jag har lyssnat flera gånger på intervjuerna och i och med det stärkt reliabiliteten.

Forskarens förförståelse kan också påverka en undersöknings pålitlighet. Forskarens erfarenhet och intervjuteknik är faktorer som kan påverka empirin åt en viss riktning. Det är

betydelsefullt att forskaren kan vara neutral till sitt material (Kvale, 1997). Jag har ovan redogjort för min förförståelse och jag har varit medveten om den under hela uppsatsprocessen. Jag har dock ingen större erfarenhet av intervjuteknik men anser att jag, genom att följa min i förväg upprättad intervjuguide, undvikit att ställa ledande frågor.

Jag har arbetat för att koppling mellan teori och empiri skall bli meningsfull och lagt vikt vid att beskriva hur forskningsprocessen gått tillväga. Jag har gett läsaren inblick i processen vilket underlättar begripligheten och förståelsen för uppsatsen. Jag har under hela processen med uppsatsen utgått ifrån studiens syfte. Studiens syfte har funnits med i alla de olika momenten under uppsatsskrivandet såsom val av teori och metod. Intervjuguiden har utarbetats utifrån syfte och frågeställningar och i analysen så har jag varit noggrann med att arbeta med tolkningen av empirin utifrån mina metod- och teoriverktyg. Läsaren kan själv dra slutsatser om uppsatsens validitet och reliabilitet.

8.4 Generaliserbarhet

Kvale (1997) skriver att en vanlig kritik av intervjuundersökningar är att resultatet inte kan generaliseras för att intervjupersonerna är för få. Fördelen genom att koncentrera sig på få enskilda fall är att det finns möjlighet att i detalj undersöka specifika beteenden i förhållanden till dess omgivning och sammanhang och genom att utarbeta logiken för detta förhållande. Kunskapen kan ses som exemplifierande av ett sammanhang (Svenning, 2003) men man kan också genom ett fåtal undersökningar erhålla betydande kunskap och sedan generalisera denna kunskap till större grupper (Kvale, 1997).

Jag har intervjuat sex personer. Mitt resultat kan jag inte generalisera men jag anser att jag har uppnått en viss mättnad under intervjuerna, för att informanternas syn på barnperspektivet och bemötande av barn till klienter som bär fotboja var snarlika varandra. Jag kan också se vissa likheter mellan min studie och Brottsförebyggande rådets rapport, Br 2008:03. Jag anser att det resultat jag kommit fram till ger goda exempel på hur tjänstemän och externa kontrollörer ser på barnperspektivet i samband med klienter som bär fotboja.

8.5 Etiska överväganden

Wallén (1993) skriver att viktiga inslag i forskningsetik är att inte utlämna eller skada intervjupersonen och därför finns olika kommittéer som utarbetar etikregler som forskaren bör ta hänsyn till (Wallén, 1993). I denna studie aktualiseras etiska ställningstaganden som jag som författare har skyldigheter att beakta. Till min hjälp har jag utgått ifrån forskningsetiska principer inom humanistisk- samhällsvetenskaplig forskning. Jag har innan intervjuerna både skriftligt och muntligt informerat om etikkommitténs fyra huvudkrav, informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet (Vetenskapsrådet, 2006). Informationskravet innebär att jag informerat intervjupersonerna om vad en C-uppsats innebär och mitt syfte med studien. Jag har informerat dem om deras deltagande roll och innebörden av denna. Jag har informerat personerna att de själva har rätt att bestämma över sin medverkan och att de när som helst under intervjun har rätt att avbryta intervjun, utan att behöva motivera sitt handlande. Jag har informerat om samtyckeskravet, det vill säga att jag inhämtat undersökningsdeltagarens samtycke före intervjun. Intervjupersonerna har genom att lämna samtycke medgett att jag kunnat använda deras intervjuer i studien. Intervjupersonerna har fått information om konfidentialitetskravet och att jag har tystnadsplikt och att inga

personliga förhållanden om personen skulle röjas. Jag har avidentifierat samtliga intervjupersoner för att skydda deras integritet. Personerna har informerats om nyttjandekravet, det vill säga att materialet som jag får fram om enskilda personer endast kommer att användas för studiens syfte och aldrig för kommersiellt bruk (Wallén, 1993).

Etik har varit vägledande i min studie. Att lyssna och försöka förstå de människor jag mött har varit viktigt och betydelsefullt. Jag har känt etiskt ansvar med respekt för individernas integritet och det har också genomsyrat min studie.

8.6 Intervjuer

Kvale (1997) skriver att antalet intervjupersoner beror på undersökningens syfte. Forskaren ska intervjua så många personer som behövs för att ta reda på vad man vill veta. Ekengren och Hinnfors (2006) skriver att antalet intervjupersoner står i relation till teoretisk mättnad, det vill säga att antalet personer är uppnått när författaren inte längre finner några nya kvalitativa skillnader i intervjupersonernas resonemang. En vanlig kritik mot kvalitativa intervjuer är att man inte kan generalisera resultatet mot större grupper. En fördel med kvalitativa intervjuer är att man genom koncentration på enskilda personer har möjlighet att i detalj undersöka specifika förhållanden till dess omgivning (Kvale, 1997).

8.6.1 Frågeguide

Innan jag genomförde intervjuerna utarbetade jag en intervjuguide (bilaga 1) utefter studiens frågeställningar och syfte. Kvale (1997) skriver att en intervjuguide innehåller en översikt över de ämnen som ska täckas och förslag på frågor. Intervjufrågor kan bedömas både tematiskt och dynamiskt. Med tematiskt menas frågor som relaterar till ämnet för intervjun och till de teoretiska föreställningar som ligger till grund för studien och till den följande analysen. Dynamiskt formuleras frågorna så att det tar hänsyn till det mellanmänniska förhållandet i intervjun. Frågorna bör stimulera till ett positivt samspel så att den intervjuade känner sig motiverad att tala om sina upplevelser och känslor. Frågor som är korta och lätta att förstå bidrar till en meningsfull intervju. En bra intervjufråga bör bidra både med kunskapsproduktion och till skapandet av samspel mellan intervjuaren och intervjupersonen (Kvale, 1997). Min strävan när jag utarbetade intervjuguiden var att intervjuerna skulle omfatta både det tematiska och dynamiska innehållet.

Genom ett standardiserat frågeformulär menar Antonovsky (1991) att man kan använda sig av KASAM (kap 8). Min tanke med intervjuguiden var att ställa en del frågor som är hämtade ur Antonovskys konstruerade KASAM-skalar, men jag ställde också öppna frågor som jag analyserade induktivt. Antonovsky menar att man kan använda sig av standardiserade frågeformulär när man har som syfte att undersöka KASAM. Jag tolkar detta som att jag kan använda ett och samma frågeformulär både till induktiva och deduktiva frågor.

8.6.2 Urval och genomförandet av intervjuer

Vid kvalitativa studier väljer man ut endast några stycken personer även om urvalet och populationen är större. Det gör man eftersom det tar allt för lång tid att intervjua och analysera

materialet. Vid kvalitativa undersökningar gör man ett selektivt urval och urvalet kan ske på många olika sätt och inga speciella regler finns för urvalet (Svenning, 2003).

Jag hade planerat att genomföra sex stycken intervjuer, tre av dem med frivårdsinspektörer och tre av dem med externa kontrollörer. Antalet intervjuer var beroende av hur mycket tid jag hade till mitt förfogande. Jag beräknade att sex intervjuer skulle kunna besvara mitt syfte och mina frågeställningar och leda till en viss teoretisk mättnad som Kvale (1997) skriver.

Jag har använt mig av min förförståelse och kunskap om frivården när jag planerade urvalet av informanter genom att jag kontaktade samordnaren för kontrollrundor av IÖV på frivården, Göteborg. Jag fick förslag på informanter som jag kontaktade genom att besöka frivården eller via telefon. När jag kontaktade informanterna presenterade jag mig, syftet med min studie och varför jag ville genomföra intervjuer. Jag bokade tid med samtliga informanter efter deras önskemål. Några dagar innan själva intervjutillfällena fick samtliga informanter ett brev (Bilaga 1) som innehöll syftet med studien och information om intervjun.

Innan jag genomförde intervjuerna prövade jag min intervjuguide med frågor på en frivårdsinspektör. Kvale (1997) skriver att pilotintervjuer ökar förmågan att skapa ett tryggt och stimulerande samspel. Pilotintervjun hjälpte mig att kontrollera min frågeguide och jag gjorde även en del ändringar i den så att frågorna bättre skulle täcka studiens syfte. Genomförandet av intervjuerna skedde i frivårdens lokaler. Intervjuerna skedde under kontorstid i ett avgränsat rum. Vid några tillfällen blev vi avbrutna av kollegor till informanterna som kom in. Vid några tillfällen ringde tjänstemännens telefoner, men i det stora hela satt vi ostörda och i lugn och ro.

Jag har använt mig av bandspelare som hjälpverktyg vid intervjuerna. Det finns för- och nackdelar med att använda sig av ljudupptagning under intervjuerna. Nackdelar är att intervjuer kan uppleva det som känsligt att bli inspelade på band. Fördelar är att den som intervjuar helt kan koncentrera sig på intervjupersonen (Kvale, 1997). Jag valde att använda bandspelare eftersom jag genomförde intervjuerna ensam och på så sätt kunde jag ägna mig åt intervjupersonen och dennes kroppsspråk och miner. Jag skrev ner stödanteckningar under intervjuerna för att komma ihåg specifika situationer under intervjutillfällena.

8.6.3 Informanter

Informanterna i intervjuerna är mellan tjugoåtta till sextioåtta år. Medelåldern är 57.5 år. Fyra av informanterna är män och två är kvinnor. Tjänstemännen har arbetat med intensivövervakning från några månader till att en av dem varit med från starten 1999. Alla tre tjänstemännen har tidigare erfarenhet av kriminalvårdsarbete. De externa kontrollörerna har arbetat mellan två månader till tre och ett halvt år. De tre externa kontrollörerna hade olika bakgrunder och erfarenheter. En av dem studerade på universitet, två av dem var pensionärer, där den ena hade arbetat inom kriminalvården med andra arbetsuppgifter under många år. Den andre pensionären har tidigare arbetat inom industrin som chef. Tjänstemännen arbetar dagligen med intensivövervakning och de externa kontrollörerna arbetar från något tillfälle i månaden till tre/ fyra gånger veckan.

8.7 Val av analysmetod

Svenning (2003) skriver att vid kvalitativ analys försöker man utifrån ett litet material tränga djupt in i problematiken. Den kvalitativa analysen är inte så precis men känslig för nyanser. En kvalitativ analys kan öppna dörrar till nya forskningsområden och ge infallsvinklar på kända fenomen. Denna studie vill uppmärksamma barnperspektivet och dess eventuella genomslag inom IÖV.

Analysmetoden av intervjuerna i denna studie har utgått från adhoc metoder. Det är ett eklektiskt tillvägagångssätt och ger forskaren möjlighet att växla fritt mellan olika tekniker och angreppssätt. Forskaren läser igenom intervjuerna och skaffar sig ett allmänt intryck för att sedan gå tillbaka till olika avsnitt i intervjuerna och göra olika djupare tolkningar av speciella yttranden. Genom detta angreppssätt så kan forskaren lägga märke till teman och se vad som hör ihop med vad. Forskaren kan också skapa kontraster och göra jämförelser vilket ökar förståelsen för analysen (Kvale, 1997). Denna studie präglas av olika analysmetoder för att undersöka, beskriva och belysa fenomen exempelvis meningskoncentrering och meningstolkning. Med metoden meningskoncentrering så menar Kvale (1997) att meningar som intervjupersoner uttryckt formuleras mer koncist. Jag har i analysen kortat ner intervjupersonernas uttalanden till väsentliga stycken och reducerat texten till koncisare innebörder. Med meningstolkning menas att forskaren tolkar meningar djupt och omfattande. Forskaren utgår från ett bestämt vetenskapligt perspektiv och tolkar intervjuerna utifrån detta perspektiv. Forskaren kan utveckla strukturer som inte omedelbart framträder i texten (Kvale, 1997). Denna studie har det vetenskapliga perspektivet hermeneutik som utgångspunkt (se 7.1). Strukturer som inte omedelbart har framgått under intervjuerna har djupare meningstolkats vilket resulterat i att kontraster och likheter, mönster och teman utvecklats och varit till hjälp under analysen.

9. RESULTAT

I detta kapitel presenteras resultatet av de sex intervjuerna utifrån studiens syfte och frågeställningar. Empirin presenteras genom kortare sammanfattningar och relevanta citat från informanterna. Avslutningsvis presenteras en sammanställning av resultatet. I vissa delar i intervjuerna skiljer jag på tjänstemännen och externa kontrollörer. Det gör jag därför att tjänstemännen är anställda av kriminalvården och gör både utredningar och kontrollbesök. Externa kontrollörer erhåller arvode och åker endast på kontrollbesök. När jag inte skiljer på tjänstemän och externa kontrollörer kallar jag personerna endast för informanter.

9.1 Tema 1. Barnperspektivet i föreskrifter rörande IÖV med elektronisk kontroll.

Intervjuerna startade med att diskutera om barnperspektivet tas upp i föreskrifterna och i så fall hur det beskrivs.

”Jag vet inte riktigt, direkt vad som står.”

”Kommer inte ihåg, kan inte säga någon paragraf eller så.”

”Tror att det står något om barn i de allmänna råden.”

De tre tjänstemännen kunde inte direkt relatera till barnperspektivet i föreskrifterna men alla tre beskrev att viss hänsyn till hemmavarande barn tas under utredningar. Exempelen de gav skiljde sig från varandra, som att de under utredningen ska ta hänsyn till om sökande behöver barnpassning, att de ska upprätta en handlingsplan vid ett eventuellt avbrytande av intensivövervakning och till ett mer generellt synsätt att de jobbar med hela familjen under utredningar och inte enbart fokuserar på klienten, att hänsyn ska tas till klientens familj bland annat. En av dem uppgav att det står i de allmänna råden att de ska fråga klienten om denne har minderåriga barn hemma och att det skulle dokumenteras i utredningen. Tjänstemännen utgick ifrån utredningsrutiner.

Två av tre externa kontrollörer hade inte läst föreskrifterna. En av dem hade fått föreskrifterna och bara bläddrat i dem. Ingen av dem kunde av den anledningen uppge om barnperspektivet står omnämnt.

”Föreskrifter, vad menar du? Tja, jag fick ett kompendium en gång men det va ju så liten text att jag tröttnade.”

”Nä, jag har inte sett några föreskrifter, e det någon lag eller?”

En av de externa kontrollörerna menade att de antagligen inte behövde ha kunskap om föreskrifterna. De visste ju vilka rutiner som gällde vid kontrollbesök, som exempel sa personen att det primära är att klienten ska vara absolut alkohol- och drogfri under tiden klienten har bojan på sig. Personen menade att det var väl det enda de externa kontrollörerna egentligen behövde känna till.

Därefter fick tjänstemännen berätta om hur och på vilket sätt de beaktar klientens hemmavarande barn under utredningar. En av tjänstemännen hade inte haft några klienter med barn men alla tre tjänstemännen pratade om att visa hänsyn och respektera barnen.

”Föreskrifterna är öppna och på så sätt kan man ju tänka på barnen också, det står ju inte så och så, men jag har alltid en helhetsbild under utredningarna och då omfattar jag klientens familj.”

”Jag ger tid att hämta på dagis och så, men de får ju ingen extra tid att följa med barnen på deras fritidsaktiviteter, det tillåter inte föreskrifterna.”

”Vi ska alltid fråga hur många barn i hushållet som är under arton år och om tillsyn finns vid ett avbrytande av verkställigheten och går inte tillsyn att ordna så kan det vara ett skäl att avstyrka ansökan.”

Tjänstemännen sa att de alltid gör hembesök under utredningarna och då utreder de om bostaden är lämplig för verkställigheten. I och med besöket så får de också en uppfattning om hur klientens hemförhållanden är, om klienten har familj, hur många som bor i hushållet men också hur boendemiljön är. En av tjänstemännen sa att denne alltid frågar klienten om han/hon berättat för sina hemmavarande barn om fotbojan. Tjänstemannen menade att då kunde kontrollörerna läsa den informationen i kontrollpärmerna som alltid finns med vid kontrollrundor.

I frågan om rutiner och instruktioner i de fall där det finns barn i hemmet och föräldern missköter sig så sa tjänstemännen att det under utredningen alltid ska upprättas en plan vem som ansvarar för barnen i hemmet. Oftast är det den andre föräldern eller någon släkting som gör det. Det viktigaste är att det finns någon som stannar hos barnet om ett avbrytande av verkställigheten måste ske och klienten körs till häkte/anstalt. Tjänstemännen pratade om avbrytande där det inte varit klart vem som skulle ta hand om barnen och att det varit känslösamma och turbulenta situationer.

”Jag har varit med vid avbrytande där det inte var riktigt klart vem som skulle ta hand om barnet, det var längesedan, hm väldigt kaotisk och smärtsamt, nu är vi noggranna så att det inte inträffar igen.”

En av tjänstemännen hade aldrig skriftligt sett några riktlinjer eller instruktioner från kriminalvården hur de ska gå tillväga rörande barnen vid misskötsamhet. Personen nämnde att han blivit upplärd av erfarna tjänstemän genom att diskutera och vara med och se och lära på plats. De tre externa kontrollörerna hade ingen vetskap om riktlinjer och instruktioner. De hade alla diskuterat med tjänstemän hur de skulle agera om klienten missköter sig. De hade aldrig diskuterat vad som skulle hända med barnen om klienten misskötte sig och blev avbojad.

”Man kan ju inte köra någon till häktet och lämna ett barn ensamt.”

”Står det inte skrivit i våra papper så kan vi väl inte heller ta ansvar för barnen eller göra något?”

”Jag har aldrig satt något barn fara illa vid avbojning, det har alltid funnits någon sambo som tagit hand om barnet.”

De externa kontrollörerna nämner alla, att de antog det var tjänstemännens ansvar att hålla reda på vem som ansvarar för barnet om klienten ska avbojas.

I frågan om vad som väger tyngst barnens intressen eller klientens intresse så svarade alla att det är klientens intressen som väger tyngst och att de inte har familjen eller barnen i fokus.

”Det är ju faktiskt klienten och inte barnen som har ansökt om fotboja och de är ju inte heller barnen som ska bära den utan föräldern, som också ansvarar för att leva upp till våra krav.”

En av tjänstemännen menade att de alltid bör göra en lämplighetsbedömning under utredningsförfarandet om barnen kan komma i kläm och uppfyller klienten inte de krav som ställs på honom så får han ingen verkställighet med fotboja. Alla tjänstemän nämner vid ett antal tillfällen under intervjuerna att helhetsbilden över klientens livssituation är betydelsefull. Vid en del situationer så tar man hänsyn till barns behov av att få vara nära sin förälder genom att man beviljar klienten, som en del av sysselsättningen, att ta hand om sina barn. Det gör man därför att man anser att det är bättre om föräldern kan vara i hemmet och sköta sina barn än att vara på någon anstalt och inte kunna träffa barnen mer än vid besökstider.

Resultatet visar att tjänstemännen har viss kunskap om barnperspektivet inom IÖV. De kunde inte relatera begreppet direkt till föreskrifterna men när följdfrågor ställdes framkom det att de tog hänsyn till barnen under utredningar och under kontrollbesök. De externa kontrollörerna uppgav att de saknade utbildning från kriminalvården om barn och barnperspektivet. De har som de själva säger blivit upplärda efterhand och fått ställa frågor till den tjänsteman som de för dagen jobbar tillsammans med. Kontrollörerna pratade om att de viktigaste var att använda sunt förnuft och sen så svarade tjänstemannen för den praktiska och tekniska biten.

9.2 Tema 2. Kunskap och tankar runt barnperspektivet bland personerna som arbetar med IÖV med elektronisk kontroll.

Jag diskuterade med informanterna om barnperspektivet, barns rättigheter samt principen om barns bästa. Det gjorde jag för att jag ville ge dem en introduktion om vad denna del av intervjun skulle handla om samt hjälpa dem att komma igång med tankar om IÖV och barn. De fick uttrycka vad de tänkte om de olika begreppen samt hur de eventuellt kopplade ihop begreppen med arbetet. Det som framkom var att de fyra informanterna som har akademisk bakgrund kunde relatera till och beskriva begreppen mer korrekt än de övriga två som saknade akademisk utbildning, men samtidigt så pratade de alla om att respektera barn för att de är försvarslösa och små. Tjänstemännen beskrev barnperspektivet som:

”Det är som det låter, att man tänker på att barnen inte far illa, barns bästa.”

”Det e väl den språkliga delen, hm att man tar hänsyn till barns behov och perspektiv.”

En av tjänstemännen kopplade begreppet till familjeterapi och menade att de inte arbetar med barnperspektivet på samma sätt som terapeuter, men att möjligheten finns att kalla in föräldrar och barn under utredningar för att på så sätt kunna informera barnen om fotbojan och verkställighetens regler. De externa kontrollörerna beskrev barnperspektivet:

”Hur barn upplever sin värld.”

”Jag hoppas att barnen har det bra, att de får vara fria och ute och leka.”

”Jag tycker att barn är barn och ska behandlas som barn, de ska inte lida och de är ju inte de själva som valt att komma till världen eller?”

När vi diskuterade barns rättigheter så menade tjänstemännen att det handlar om att tillvarata barns intressen men att barn egentligen inte hade några riktiga rättigheter, såsom rätt att få vara med båda sina föräldrar. Det är föräldrarna som väljer om de vill umgås med sina barn och i vilken utsträckning det sker. En av tjänstemännen kopplade begreppet till fotbojan:

”Tja, det kan ju vara att barnen har rätt att träffa sin pappa fast han har boja.”

De tre externa kontrollörerna tänkte på skilda saker:

”Lagstiftning.”

”Klart barn har rättigheter men de har väl också skyldigheter. Om man säger så här så har barn rättigheter men de ingår i ett samband med föräldrarna.”

”Rättigheterna beror nog på ålder, upp till tio år så kanske man inget begriper om bojan och då ska de veta sin plats men efter tio år så har de väl rätt att veta om det.”

Principen om barns bästa beskrevs av tjänstemännen som:

”Det är väl att i varje situation som uppstår så finns det väl plats att sätta barnen i första hand.”

”Om han ska till läkaren med sitt barn så är jag flexibel, han får ändra i sitt schema. Jag litar på dem, att de inte ljuger om detta. Föräldern får ändra tiden för det är ju för barnens skull.”

De externa kontrollörerna beskrev principen som:

”Jag tänker på etik och moral.”

”Om föräldern är okapabel att ta hand om barnet så ska barnet inte behöva vara där, men barnet behöver också båda två, sin mamma och pappa, det är viktigt, bara för den sakens skull att man har boja så kan man ju vara en bra förälder.”

”Barn ska ha det bästa som finns, man får ha tolerans, inte trycka ned dom.”

Sammanfattningsvis anser jag att samtliga informanter inte riktigt känner till begreppens egentliga innebörd. Jag fick den uppfattningen att de hade det svårt att relatera begreppen till yrket. Informanterna sätter klienten i fokus och låter dennes intresse väga tyngst i förhållande till barns intresse eller behov. Kriminalvården har inte erbjudit tjänstemännen eller externa kontrollörerna någon utbildning eller fortbildning inom barnkonventionen och barnperspektivet. Däremot så ansåg samtliga informanter att det är viktigt att beakta barns bästa och barns rättigheter.

Jag diskuterade med informanterna om anmälningsskyldigheten i socialtjänstlagen och om det hade blivit aktuellt i något fall att göra en anmälan. Ingen av tjänstemännen hade själva

gjort någon anmälan men de uppgav kollegor som gjort detta i samband med intensivövervakning och att klienten misskött sig. En av dem uppgav att det funnits situationer där barn varit illa och att de som tjänstemän fått insyn. Vid de tillfällena har det varit riktigt illa ställt med föräldrarna och med barnen. Tjänstemännen tyckte det var bra att anmälningsskyldigheten fanns men de uppgav också att det ska mycket till innan de själva använder sig av den. En av tjänstemännen beskrev att är det osäkra situationer som exempelvis om klienten har ett pågående missbruk eller att brottet har begåtts ifrån hemmet så avstyrker de ansökan. På så sätt så försvinner en del klienter som lever med sina barn i riskfulla miljöer. Tjänstemannen hoppades på att socialtjänsten var inkopplade på familjen och ansvarade för barnen. Två av de externa kontrollörerna hade aldrig hört talas om anmälningsskyldigheten. Den tredje visste om att den fanns men hade aldrig känt behov av att göra någon anmälan. Det framkom också att de externa kontrollörerna litade på att tjänstemännen ansvarade för att barnen hade det bra i klienternas hem.

9.3 Tema 3. Möten och bemötande av barn vid kontroller i hemmen.

Informanterna fick beskriva hur ett vanligt kontrollbesök såg ut där klienten har hemmavarande barn och dessa besök skiljer sig inte nämnvärt från de besök där klienten inte har hemmavarande barn, rutinerna är desamma¹⁴.

Jag diskuterade med informanterna hur de upplevde mötet med klienterna och deras barn. Sammanfattningsvis så tyckte de alla att det inte var några konstigheter. De är ju där för att utföra kontroll på klienten. Informanterna hade alla mött barn vid kontrollerna men de reflekterad olika över mötena.

”Jag kan heja på barnen, men vi är ju där för att träffa den som har fotbojan.”

”Jag säger hej, inget särskilt. Ibland kan jag skoja med dem, om de vill.”

”Jag är där för blåsningens skull men om det är ett barn där så kan jag säga hej hej.”

Informanterna fick svara på hur de trodde barnen upplevde just dem vid besök.

”Jag tror inte de blir rädda för mig, de kanske undrar vem jag är som står där i hallen en kort stund och sen går. Ibland är de nyfikna, ibland är de blyga.”

¹⁴ Kontrollörerna ringer upp klienten cirka tio minuter innan besöket och talar om att de kommer och vad som ska hända. Det gör kontrollanterna för att klienten ska kunna förbereda sig. Klienten kanske har barn eller gäster hemma som han/ hon inte vill ska få veta att han/ hon har fotboja, då har klienten möjlighet att säga detta till kontrollanterna och kontrollen kan ske diskret. Kontrollen går vanligtvis till så att kontrollanterna går in i bostaden och där ska klienten blåsa i alkoholmeter. Visst småprat förekommer, det kan vara från hur klienten upplever det att ha bojan på sig till praktiska åtgärder som att lossa på bojan för att den sitter hårt åt runt ankeln. De allra flesta klienter är lugna och skötsamma och vet vad som gäller. Är allt enligt reglerna så tackar kontrollanterna för sig och går. En vanlig kontroll går fort, den är över på några minuter.

”De uppfattar mig som någon de inte känner, jag tror inte att de uppfattar mig som farlig för då ska man nog göra något mot föräldrarna, de står ju kvar och tittar med sina stora ögon.”

Informanternas svar innehöll likheter med varandra. De trodde att barnen var nyfikna på dem men inte rädda. De beskrev att ofta var barnen inte närvarande eller med vid själva kontrollen. Kontrollanterna kunde ofta höra barn men inte se dem. De beskrev att vid de tillfällen barn var med var de ofta nyfikna men reserverade.

När jag frågade informanterna hur de generellt trodde barnen upplevde besöken så svarade de:

”Kanske tror de att vi är poliser.”

”Barnen står ju oftast en bit därifrån och tittar med stora ögon på detta. Jag tror inte de förstår vad det handlar om, jag tror inte föräldrarna talat om att pappa gjort si eller så.”

”Jag tror inte barnen uppfattar att vi är från kriminalvården utan mer att vi bara besöker föräldrarna, men att vi ändå inte är några kompisar.”

”Anar nog att vi är någon myndighetsperson, vi är ju formella men vi är ju medmänniskor, men ingen clown som kommer.”

Jag frågade informanterna hur de själva upplevde mötet med barn och de svarade:

”Inget speciellt, vi är ju där för klientens skull.”

”Trevligt med lite liv och rörelse.”

”Många klienter har familj och barn, det ingår liksom som en naturlig del av våra kontroller, att man möter klientens familj också och jag upplever inget speciellt.”

Informanternas svar var lika varandra. De reflekterade inte över klientens barn. Det var så vanligt förekommande att klienten har familj och barn och när de besöker någon i deras hem så är i många fall klientens familjemedlemmar hemma.

Jag frågade på vilket sätt kontrollörerna bemötte barnen:

”Jag brukar huka mig och småprata lite med småbarn, jag vill ju göra situationen så odramatisk som möjlig för jag vet ju inte vad de vet, om föräldrarna berättat.”

”Om det är ett barn där så kollar jag om det vill prata, svarar då inte barnet så kan jag inte pressa det ytterligare liksom då har det markerat att jag är en främmande människa som kommer och det är ju inte lätt för dem att säga hej, hej, det tycker jag är en uppfostringsak.”

”Oftast så har den andre föräldern tagit bort barnet innan vi kommer eller så hejar vi och sen går de till ett annat rum.”

”Jag pratar med dem och ofta visar de sina leksaker. Jag tittar hur barnen tittar på mig, om de upplever mig som hotfull eller om jag ingår naturligt i det här besöket. Jag försöker visa med min kroppshållning att detta är ok, jag försöker avdramatisera besöket. Jag tittar också hur föräldrarna betar sig mot sina barn, om de är ok för barnen att närvara och prata med oss.”

Av informanternas svar så framkommer det att de bemöter barnen med en hälsning men för övrigt så koncentrerar de sig på klienten. De menar också att det är föräldrarnas ansvar att värna om barnen och eventuellt berätta om varför de är där på besök. En av tjänstemännen brukar alltid ta reda på hur mycket klienten valt att berätta för sina barn om fotbojan och skriva en notis i kontrollpärmerna, så att alla kontrollörer ska ha kännedom om just denna klient och vad dennes barn vet.

En del möten med barn har påverkat kontrollanter mycket. Det har oftast varit i situationer där klienten misskött sig och druckit alkohol. När kontrollanterna kommit så har klienten blivit upprörd, aggressiv och stökig. I ett fall var klientens tonårsbarn hemma. De skämdes över sin pappa och försökte hjälpa till med att plocka ihop den tekniska utrustningen samt saker som pappan skulle ha med sig i anstalt. De kontrollörer som var på plats upplevde det som jobbigt att barnen mår dåligt.

”Jag var lugn och sansad och förklarade för tonåringarna vad som skulle ske med deras pappa. De såg ut att bli lugnade men jag såg att de var ledsna.”

I en annan situation så hade en kvinnlig klient misskött sig genom att dricka alkohol och hon hade en liten pojke hemma som tittade på tv. En av anledningarna att hon ansökt om intensivövervakning var att kunna vara hemma och sköta om sin son.

”... det var ju inte roligt för oss, det är det värsta som kan inträffa, när ett oskyldigt barn drabbas. Det är nog det värsta jag varit med om. Barnet frågade gång på gång vad ska hända med mamma, vad ska hända med mamma.”

”Vissa händelser kommer man alltid ihåg, jag kan säga exakt vad barnet satt och hur det såg ut i den där lägenheten.”

Informanterna fick beskriva om de uppfattade att barnen förstod dem, när de samtalade med varandra. Samtliga informanter ansåg att de kunde prata med barnen så att de förstod dem. De gick ner till barnens nivå, småpratade om leksaker eller annat. En av informanterna hade aldrig inlett samtal med något barn. En av tjänstemännen beskrev att visst småprat förekommer.

”... eftersom jag pratar med dem så kanske de tror att jag är där för att laga något. De kanske inte förstår varför jag är där, men de behöver kanske inte heller förstå?”

Jag ställde en direkt fråga till samtliga om de tänker på barnen vid kontrollbesök. Informanterna fick tolka ”tänka” fritt. Jag fick skilda svar.

”... otroligt viktigt, det måste alla göra som jobbar med detta, att man tänker på barnen.”

”Tja, tänker på barnen gör jag väl egentligen inte eftersom jag bara ser en skymt av dem oftast.”

..

”Nä, jag kan inte säga att jag gör det, men sen kan man tycka att det är synd om dem att växa upp i den miljön.”

”Inte i den utökningen som jag skulle vilja. Mycket ansvar ligger hos föräldrarna. Jag gör det jobb jag ska och utifrån det så tar jag hänsyn, men då tänker jag något i alla fall.”

Fyra av sex informanter tyckte att de tänkte på barnen. De uttryckte att de brydde sig om barnen. Två av tjänstemännen menade att föreskrifterna inte lämnade något större utrymme att beakta barnens intressen. Om barnen inte vet om att föräldern bär fotboja så kan de inget göra mer än att försöka att avdramatisera kontrollbesöken och svara undvikande på barns nyfikna frågor om till exempel vilka de är och vad alkoholmeter är för något. De externa kontrollörerna uttryckte att det inte var deras sak att tänka på barnen, men att de gjorde det i alla fall. De tyckte bland annat att det inte var lämpligt att föräldern blåste i alkometern när barnet såg på. De tyckte också att det ibland kunde kännas jobbigt att komma in i hem och inte veta om barnen visste vilka de var eller om de visste om fotbojan. Samtliga kontrollörer menade att barnen fanns med i periferin till klienten med fotboja och att man oftast inte mer än hejade på barnen i hemmen.

Jag frågade informanterna om de någon gång blivit påverkade av mötet med barn? Tjänstemännen hade alla blivit påverkade av möten med barn och då handlade det oftast om barns hemmiljö, att det var smutsigt, stökigt och rökigt eller att en del familjer var trångbodda med många barn.

”Jag tänker mycket på barnen, ibland kan man tänka att det är en taskig miljö, missbrukarhem. Vi åker ju ofta från slott till koja. Vissa miljöer är jobbiga, jag tänker, ska de behöva växa upp här?”

Två av de externa kontrollörerna, de som endast kört drygt två månader, hade aldrig kommit i någon situation med barn som påverkat dem. Samtliga informanter menade att de aldrig riktigt kan förutspå vad de kan vänta sig inför ett kontrollbesök hos den enskilda klienten. Som kontrollör ska man vara beredd hela tiden. Det finns alltid en risk för att klienten har misskött sig eller att klienten har stökiga, opålitliga gäster hemma hos sig. De menade att allt kan hända och har väl också hänt. Det viktigaste är att hela tiden ha ett säkerhetstänkande och använda sig av sunt förnuft, att inte stressa upp sig i besvärliga situationer utan handla utifrån föreskrifter och utifrån klientens agerande. Fyra av informanterna har råkat ut för oförutsedda händelser, men de tycker ändå att det har varit hanterbart och att de rätt ut situationen någorlunda.

”Det brukar alltid lösa sig, man lämnar ju aldrig ett barn ensamt om pappan ska köras till anstalt.”

Sammanfattningsvis gav informanterna många likvärdiga svar. De menade att de inte är mer än människor och arbetet med kontrollrundor naturligtvis påverkar dem eftersom de besöker en mängd olika klienter i deras hem och att bostadsmiljön kraftigt kan variera. Från ”slott till koja” som en informant beskrev bostäderna.

9.4 Sammanställning av resultatet

Jag fick intrycket av att fem av sex informanterna ställde sig frågande till innehållet i intervjun. Jag upplevde det som informanterna inte riktigt förstod varför jag hade fokus på barnen och inte på klienten eller varför jag valt att uppmärksamma barnen vid verkställighet av IÖV. Den uppfattningen ändrades under intervjuens gång.

Nedan besvaras frågeställning 1 och 2: I vilken omfattning har barnperspektivet införlivats i föreskrifter rörande intensivövervakning och hur ser kunskapsläget ut om barnperspektivet, bland de personer som arbetar med intensivövervakning?

Barnperspektivet finns med i föreskrifterna om intensivövervakning (kap 5). Tjänstemännen och de externa kontrollörerna visade på viss kunskap om barnperspektivet och att de i viss utsträckning beaktade barns bästa i sitt arbete. Sättet de beaktade barnperspektivet skiljde sig åt mellan tjänstemän och externa kontrollörer. Tjänstemännen påtalade att föreskrifterna gav utrymme att beakta barnen i samband med utredningar men samtidigt inte i den utsträckning som det kunde vara önskvärt i vissa situationer. Tjänstemännen har aldrig gjort barnkonsekvensanalyser. De externa kontrollörernas kunskap om barnperspektivet var att barnen ska bemötas med respekt samt att kontrollörerna försökte avdramatisera kontrollbesöket i den mån det var möjligt. De utgick ifrån sina egna erfarenheter som förälder, eller att de har bekanta med barn eller från sina akademiska bakgrunder. Informanterna ansåg att ansvaret för barnens bästa i första hand låg hos föräldrarna och att det var föräldrarna i första hand som skulle tala med barnen om fotbojan. Om tjänstemännen ser att något barn fara illa har de kännedom om att de ska ringa socialjouren och göra anmälan, det hade hänt i enstaka fall. De externa kontrollörerna trodde att tjänstemännen ansvarade för att barnen inte for illa. Två av tre externa kontrollörer hade ingen kännedom om anmälningsplikten i SoL.

Föreskrifterna beaktar inte barnperspektivet i samband med externa kontroller av intensivövervakning. Då råder sunt förnuft och erfarenhet från tidigare situationer hos de anställda som exempelvis att de aldrig ska lämna ett barn ensamt om föräldern misskött sig och skall köras till anstalt.

Informanterna hade inte blivit instruerade av kriminalvården om hur och på vilket sätt de ska bemöta barn. Det finns inga rutiner eller allmänna råd i frågorna om hushållet har barn, vilken hänsyn som bör eller ska tas till övriga familjemedlemmar eller om barnen har kännedom om fotbojan och så vidare.

Nedan besvaras frågeställning 3: På vilket sätt bemöts barn vid kontroller i hemmen?

Bemötandet av barn i hemmet var inget som informanterna tänkt särskilt mycket på. De menade att det kunde se så olika ut. Informanterna försökte alltid handla och agera utifrån föräldrarnas önskemål. Rent allmänt vid kontrollbesök så var alltid informanterna diskreta och lyhörda. I de fall det var ok att barnen var med vid kontrollen så förekom småprat. Några informanter försökte skoja med barnen och ”prata deras språk.” Samtliga informanter hälsade på barnen. Tre av informanterna kunde ibland uppleva det som besvärligt att inte veta hur mycket barnen vet om fotbojan eller om barnen visste vilka de var. Informanterna ville inte heller fråga föräldrarna för det kunde kanske upplevas som om att de ifrågasätta klienternas föräldrarkompetens eller så kanske klienten upplevde det som ett personligt intrång i familjesfären.

10. TOLKNING OCH ANALYS AV EMPIRIN

Jag har valt att presentera mitt kapitel om tolkning och analys utifrån tidigare utredningar och rapporter om barnperspektivet samt utifrån det teoretiska perspektivet KASAM.

10.1 Barnperspektivet i föreskrifter rörande IÖV med elektronisk kontroll

Barnperspektivet finns med i föreskrifter rörande IÖV (se kap 8). Om det anses tillräckligt är inte min uppgift att avgöra utan jag vill endast uppmärksamma förhållandet mellan barnperspektivet och föreskrifterna KVFS 2008:06 och KVFS 2008:05. Under intervjuerna med tjänstemännen framkom det att de hade begränsade kunskaper om barnperspektivet kopplat till föreskrifterna. Samtliga kunde redogöra för rutinerna under utredningsförfarandet och då kom klientens barn på tal. Tjänstemännen uppmärksammade att klienten hade barn vid rutinfrågorna under utredningen, när man frågade om den dömdes familj och hemförhållanden. I förebyggande syfte innan verkställigheten påbörjades så såg tjänstemännen till att den dömda, om denne var ensamstående hade ordnat med barntillsyn om avbrytande av IÖV sker.

I kapitel 6 skriver jag om att barnkonventionens anda och intentioner skall beaktas i allt beslutsfattande som rör barn, men att verkligheten ute i landets myndigheter visar att detta många gånger förbisätts. Ett av skälen uppges vara att den specifika myndigheten anser att deras verksamhet inte berör barn (Br 2008:03). Jag kan se likheter i tjänstemännens sätt att resonera i frågan. De ställde sig frågande vad som menades med barnkonventionens anda men menade att barns intresse alltid måste beaktas. Dock sätter de klienten i fokus och stödjer sitt resonemang i att föreskrifterna är skrivna främst utifrån klientens intresse eftersom det är den dömda som verkställer genom IÖV och inte dennes barn. Jag tolkar tjänstemännens svar som att de anser att föreskrifterna är öppna och att de själva försöker se den dömda utifrån en helhetsbild, där sysselsättning och familjeförhållande spelar in. Föreskrifterna ger utrymme att beakta barns intresse, men rutinerna och arbetssättet kring IÖV fokuserar på den dömdes situation.

10.1.1 Analys utifrån KASAM¹⁵

Begriplighet:

Informanterna redogjorde över sin kunskap om barnperspektivet i föreskrifterna rörande IÖV och applicerar jag deras redogörelse till Antonovkys begrepp begriplighet så finner jag att de externa kontrollörerna inte har någon teoretisk kunskap alls om föreskrifterna. Skulle man då kanske beskriva de externa kontrollörernas begriplighet som låg? Svaret tycker jag blir både nekande och jakande. Nekande eftersom de varken förstår eller kan förklara föreskrifterna. De kan inte heller av den anledningen relatera barnperspektivet till dem. Jakande eftersom de redogör för sina arbetsuppgifter och jag kan dra paralleller som överensstämmer med föreskrifternas innehåll. De har omedveten kunskap om innehållet och kan på så sätt se sina arbetsuppgifter som gripbara och strukturerade. Dock vill jag ändå påstå att begripligheten om föreskrifterna och dess relation till barnperspektivet är väldigt låg. De förstår inte att beakta barnperspektivet i deras arbete men å andra sidan så visade de barnen respekt. Tjänstemännens begrep och förstod föreskrifterna men de kunde endast i några fall relatera

¹⁵ Se kapitel 8 för definition av KASAM och begreppen *begriplighet*, *hanterbarhet* och *meningsfullhet*.

barnperspektivet till dem. De visade alla på kunskap om barn och barnperspektivet utanför föreskrifterna och därför påstår jag att deras begriplighet är hög. De förstår situationer och möten med den dömde och dennes barn. De redogör för utredningar och kontrollbesök där de beaktar barnen till den dömde. Kan de av någon anledning inte beakta barnen så förklarade tjänstemännen varför.

Hanterbarhet:

Tjänstemännen kunde uppleva att föreskrifterna var öppna och på så sätt kunde de beakta barnperspektivet men de upplevde det som frustrerande att inte ha resurser att kunna arbeta mera utifrån barnperspektivet. Rutiner för utredningar och kontroller gav inte särskilt mycket utrymme för att fokusera på barn. De externa hade som sagt ingen kunskap om föreskrifterna men ansåg att det kunde vara en fördel att ta del av dem. De har en hög känsla av hanterbarhet eftersom de vet att de har möjlighet att ta del av föreskrifterna när som helst de arbetar.

Meningsfullhet:

Enligt mig så kände tjänstemännen en hög grad av meningsfullhet. De tyckte om sitt jobb och kände ansvar för sina handlingar. De visste att de beslut de tog och de kontrollbesök de utförde kunde spela stor roll för den dömde och dennes barn. Tjänstemännen antydde att de skulle vilja beakta barnperspektivet i större utsträckning än vad föreskrifterna stadgade därför att de i viss grad var känslomässigt engagerade i den dömde och dennes barn. Att relatera och tolka meningsfullhet till de externa kontrollörerna när det gäller barnperspektivet och föreskrifterna är svårt. Det jag uttryckligen kan beskriva är att de uppskattar sitt arbete eftersom de möter många människor och att de känner sig delaktiga i processen med verkställigheten med IÖV. De känner ansvar inför sina arbetsuppgifter och vet att deras agerande mot den dömde och dennes barn har betydelse, men å andra sidan har det inget med vad föreskrifterna stadgar.

10.2 Tjänstemännens och externa kontrollörers kunskap och tankar runt barnperspektivet

För att leva upp till barnkonventionens förpliktelser som Sverige har åtagit sig så innebär det att myndigheter, såsom frivården ska föra in ett barnperspektiv i allt beslutsfattande och tillsynsarbete (Schiratzki,2005). Tjänstemännen ansåg att de tog viss hänsyn till den dömdes barn under själva utredningen, men det var den dömdes intressen som vägde tyngst eftersom föreskrifterna och deras arbetsuppgifter såg sådana ut. Det framkommer under intervjuerna att det inte var fråga om att avslå en ansökan utifrån barns bästa utan avstyrkte tjänstemännen en ansökan så var det för att klienten själv inte uppfyllde kraven för IÖV.

Tjänstemännen och de externa kontrollörerna har inte, i enlighet med regeringens nationella strategi (prop.1997/98:182) fått någon utbildning om barnperspektivet. Utbildning skall erbjudas alla statliga anställda vars arbete har konsekvenser för barn. De anställda har inte fått fortbildning för att stärka barnkompetensen eller kunskaper om barnkonventionen. Tjänstemännen har heller aldrig gjort barnkonsekvensanalyser. Två av tre hade inte hört talas om själva begreppet barnkonsekvensanalys. Det är viktigt utifrån barnperspektivets synvinkel att kunskap sprids över hur man kan identifiera och förstå barns utsatthet i alla dess former, för att kunna erbjuda de barn som behöver stöd och skydd. Beroende på vilka faktorer som tas med i bedömningen av barns utsatthet så kan förståelsen av allvaret och insatser bli olika för

olika barn (Att intervju barn-vägledning för socialsekreterare, 2005). Informanterna har alla beskrivit att de besökt hem som upplevs som riskmiljöer för att barn kan tänkas fara illa. Jag tycker det är önskvärt att frivården utbildar de anställda, så att de lättare kan uppmärksamma barn som riskerar eller far illa och erhålla förståelse för allvaret i sådana situationer.

En viktig framgångsfaktor enligt strategin är uppföljning av arbete med barnkonventionen. Tjänstemännen hade inte varit med om någon sådan uppföljning. BO kritiserar många myndigheter och menar om de politiska målen ska nås så måste barn accepteras och respekteras som fullvärdiga medlemmar. Myndigheters arbete måste ske systematiskt, seriöst och målmedvetet (Br 2008:03). Frågan är hur frivårdens ledning ser på barn och barnkonventionens innehåll? Är det ett medvetet val från deras sida att de inte i tillräcklig utsträckning respekterar barn i samband med IÖV. Frivårdens arbete med att genomföra konventionens intentioner är hittills något som de anställda inte har någon kännedom om.

10.2.1 Analys utifrån KASAM

Begriplighet:

Bilden informanterna målade upp när de beskrev de olika begreppen: barnperspektivet, barns rättigheter och principen om barns bästa såg olika ut. De informanter som var föräldrar relaterade gärna till sitt eget föräldraskap och beskrev begreppen utifrån det. En av de externa kontrollörerna hade läst mycket om begreppen och relaterade till detta. De ansåg samtliga att de besatt kunskap om begreppen samt hade någon erfarenhet utav dem. Däremot att koppla begreppen till arbetsuppgifterna var svårare. Då fick jag mera diffusa och svårtolkade svar.

Informanterna har en känsla av begriplighet gällande barnperspektivet generellt, utanför sitt arbete. Gällande barnperspektivet kopplat till IÖV kan jag utifrån empirin tolka det som att tjänstemännen har en hög känsla av begriplighet, eftersom de har kunskap om innehållet i begreppen men själva begreppens var relativt främmande för samtliga. Tjänstemännen anser att det är viktigt att beakta och respektera barn i samband med IÖV. De externa kontrollörerna kunde inte direkt relatera barnperspektivet till deras arbete. Visserligen beskrev de att de mötte barn men det var den dömde som stod i fokus. Jag har kommit fram till att de har en hög känsla för begriplighet vad det gäller den dömde men låg begriplighet gällande barnperspektivet i samband med IÖV.

Hanterbarhet:

Tjänstemännens tankar om barnperspektivet visar på en hög grad av begriplighet. De kunde praktiskt hantera de olika begreppen: barnperspektivet, barns rättigheter och principen om barns bästa. Inträffade en situation med den dömde och dennes barn så beskrev tjänstemännen att de försökte vara så flexibla som möjligt för att lösa situationen för barnen på bästa möjliga vis, exempelvis att ändra i den dömdes schema så denne hade möjlighet att följa med sitt barn till läkaren. Tjänstemännen litade på sin erfarenhet och kunskap om yrket. De upplevde alla att de kunde bemästra och reda ut problem runt den dömde. De kände till anmälningsplikten och förlitade sig på att socialtjänsten fångade upp barn som for illa som de inte uppmärksammat. Frågan är om det är något positivt att förlita sig på att socialtjänsten uppmärksammar barnen istället för att frivårdsinspektörerna själva gör det under utredningar och kontrollbesök. Både tjänstemännen och de externa kontrollörerna hade svårigheter att koppla begreppen direkt till yrket. De externa kontrollörernas exempel på vad begreppen innehöll hämtade de från andra erfarenheter än från yrket. Därför anser jag att hanterbarheten

i detta exempel är låg men å andra sidan var det inte något informanterna själva reflekterade över, att de inte kunde relatera begreppen till yrket.

Meningsfullhet:

Tjänstemännen upplever i stort att de känner sig delaktiga och engagerade i sitt yrke. Utmaningar stimulerar dem och de har kännedom att de har stort ansvar över den enskildes livssituation. Däremot att försöka tolka meningsfullhet i relation till tjänstemännens och de externa kontrollörerna kunskap om begreppen är svårt eftersom de inte relaterade begreppen till deras yrke. En tolkning är att informanterna inte har tillräcklig kunskap om begreppen för att direkt kunna applicera dem till deras yrke. En annan tolkning är att begreppen är främmande för de anställda på grund av att frivårdens ledning inte valt att uppmärksamma och belysa dem.

10.3 Tjänstemännens och externa kontrollörers möten och bemötande av barn

BO:s intryck är enligt rapport Br 2008:03 att barn inte tas på samma allvar som vuxna. Det är svårare för barnperspektivet att få genomslag än andra perspektiv som miljö, hälsa och jämställdhet. Myndigheternas ledning har stort ansvar med uppgift att skapa förutsättningar för att arbetet med barnkonventionen skall kunna bedrivas inom organisationen

Eftersom IÖV:s verksamhet kommer i kontakt med barn till dömda föräldrarna så ska verksamheten i enlighet med den nationella strategin, genomsyras av barnkonventionen. Det kände tjänstemännen inte till. Inom IÖV finns det inte heller någon uttalad strategi för hur tjänstemännen och de externa kontrollörerna ska bemöta barn. Tjänstemännen och externa kontrollanter bemötte barnen utifrån sina personliga erfarenheter av barn. De beskrev att de oftast bara hejade på barnen och sen så koncentrerade de sig på den dömde. De hade inte reflekterat särskilt mycket över den dömdes barn och inte heller över hur de bemötte dessa. Empirin visar att de anställda har ställts inför situationer med barn som de inte riktigt vetat hur de ska hantera. Det har visserligen rört sig om ett fåtal fall men ser man till de enskilda fallen och de enskilda barnen så är det betydelsefullt hur de anställda agerat och löst situationen. Frågan är då om det handlat utifrån barnets bästa eller enbart fokuserat på den dömde och dennes situation? Jag kan inte generalisera svaret men min uppfattning är, utifrån empirin att de anställda alltid beaktat barnet men alltid utifrån föreskrifterna för IÖV och på så sätt så kan barnet ha försummats i varierande utsträckning. Visserligen har de anställda följa instruktioner enligt regelverket men i och med sin okunskap om barnperspektivet och barnets bästa kan de ha missat att uppmärksamma barnet och dennes behov. Jag tolkar empirin så att de anställda respekterar och beaktar barnen i den utsträckning som är möjlig, utifrån föreskrifter och rutiner. Fast å andra sidan så fokuserar de på den dömde och dennes behov, det vill säga utifrån ett vuxenperspektiv. Frivårdens ledning har inte skapat förutsättningar för att förverkliga barnkonventionens genomslag inom verksamheten. Rutinerna för utredningar och kontrollbesök underlättar inte för de anställda att beakta barnkonventionens anda tillfullo.

10.3.1 Analys utifrån KASAM

Begriplighet:

Utifrån KASAM:s begrepp begriplighet uppfattar informanterna att de kan bemöta och samtala med barn på ett naturligt sätt. De förstår att det är viktigt att ta hänsyn och respektera de barn de möter. De förstår att de kan uppfattas som främmande och obegripliga för barn när de besöker deras hem. För att underlätta för barnen så försöker de avdramatisera dessa situationer med småprat. Informanterna har en hög känsla av begriplighet trots avsaknaden av formell kunskap om barnkonventionen och barnperspektivet.

Hanterbarhet:

Hanterbarhet handlar om och hur man bemästrar utmaningar som man ställs inför. Informanterna uppger att de är trygga i sin yrkesroll. De upplever att de kan bemästra svåra situationer som kan uppkomma i yrket. De vet var de har för resurser och kunskaper men de önskar att det funnits större utrymme att beakta barnen. De externa kontrollanterna litar på tjänstemännens kunskap och erfarenhet i egenskap av att de är tjänstemän. Jag tolkar empirin som att informanterna har en hög grad av hanterbarhet eftersom de litar på sin erfarenhet och kunskap om yrket, men att de å andra sidan i hög utsträckning saknar verktyg och resurser att beakta barnkonventionen och barnperspektivet.

Meningsfullhet:

Meningsfullhet är en motivationsfaktor enligt Antonovsky. Den är viktig för att vi ska må bra och känna oss värdefulla. Informanterna ser sina arbetsuppgifter i hög grad som något ansvarsfullt och betydelsefullt. De uppskattar relationer till sina arbetskamrater samt är intresserade av de dömda och deras familj som de möter. Informanterna känner många gånger att de gör nytta i sitt yrke. De är till en viss grad medvetna om att deras bemötande och sättet de pratar med barn kan avdramatisera kontrollbesöket.

11. DISKUSSION

I skrivande stund så är det cirka nitton år sedan Sverige åtog sig att genomföra barnkonventionen i hela samhället.

Hur har det gått?

BO skriver i rapport Br 2008:03 att arbetet med att införliva barnkonventionen i myndigheters arbete är nedslående. Det går långsamt att barnkonventionen aldrig kommer att återspeglas i de statliga myndigheternas verksamhet i den omfattning som den nationella strategin kräver. Vissa myndigheter har kommit en god bit på väg men många myndigheter har inte påbörjat resan med att beakta och tillvarata barns rättigheter.

Hur har det gått för frivården att införliva barnkonventionen i verksamheten intensivövervakning med elektronisk kontroll?

Min studie visar att arbetet med att införliva barnkonventionen har kommit en bit på väg i föreskrifter om intensivövervakning med elektronisk kontroll

Föreskrifterna KVFS 2008:5 och 2008:6 beaktar barnperspektivet i vissa viktiga avseenden. De tillhörande allmänna råden ger anvisningar på hur tjänstemännen ska tolka föreskrifterna. Om den dömde är ensamstående med barn så ska frågan om barn tillsyn vara klar om ett avbrytande av IÖV sker. Den ensamstående får tid till att hämta/ lämna på dagis, följa med till viktiga läkarbesök eller andra viktiga möten barnet har. Som sysselsättning kan föräldraledighet räknas. §1 Allmänna råd (KVFS 2008:6) stadgar att ansökan kan avslås om fotbojan skulle inverka menligt på hemmavarande barn. Om den dömde har fått fotboja så ska kriminalvården uppmärksamma om den dömde inverkar menligt på hemmavarande barn och i så fall bör kontakt med socialtjänsten tas för utredning. Jag kan utläsa på andra ställen i föreskrifterna att tjänstemännen har möjlighet att beakta barns bästa och barnperspektivet. Frivården kan avslå en ansökan om det förfaller hög risk för att den dömde återfaller i brott mot målsäganden i aktuell dom (KVFS 2008:6 § 1, allmänna råd eller KVFS 2008:5 § 6). Indirekt beaktas barnperspektivet därför att den dömde nekas fotboja och på så sätt får denna verkställa straffet på anstalt och barnen utsätts inte för någon risk att fara illa ur det perspektivet men å andra sidan som motion 2008/09: Ju 224 visar mår många barn dåligt av att separeras från föräldern som är i fängelse. Det kan tyckas att hur man än ser på det drabbas alltid barnen till sist när rättväsendet har dömt deras kriminella föräldrar till straff.

Men spelar det någon roll om föreskrifterna beaktar barnen om inte tjänstemännen blivit utbildade i barnkonventionen, barns rättigheter och principen om barns bästa? Hur tolkar de *menligt* inverka på barn?" Tjänstemännen svarade att det måste vara väldigt tydliga tecken på att barn far illa, innan de gör en anmälan till socialtjänsten. Enligt SoL så träder anmälningsplikten in redan om misstanke finns om att ett barn far illa.

KVFS 2008:6 stadgar att de externa kontrollörerna ska ha erforderlig kompetens för uppdraget samt god kännedom om den övervakade samt om gällande regler och policy. Min studie visar att de externa kontrollörernas kunskap brister en del och det beror på att de inte har tagit del av frivårdens regler och policy. Det är allvarligt att två av tre externa kontrollörer aldrig hade hört talas om anmälningsplikten i SoL. Den tredje hade tack vare sina studier på högre nivå kännedom om sitt ansvar att anmäla till socialtjänsten om ett barn misstänkts fara illa. Det är anmärkningsvärt att de externa kontrollörerna litade på att föräldrarna och

tjänstemännen ansvarade för barnens välbefinnande eftersom frivården i skrivande stund övergår till nittio procent externa kontrollörer

Vid varje kontrollrunda möter kontrollanterna ett antal barn och i de allra flesta familjer har barnen det bra. Jag har dock personliga erfarenheter av hem där jag anser att barnen borde ha uppmärksammas, men i resonemang med tjänstemän så har mina åsikter inte beaktats. Tjänstemännen har hänvisat till föreskrifterna, att det inte står uttryckligen vad som ska göras. Visserligen har de rätt, föreskrifterna beaktar inte barnperspektivet vid kontrollrundor eller hur man ska bemöta den dömdes familj. Jag anser ändå att tjänstemännen gör det lätt för sig när de hänvisar att inget står i föreskrifterna. Föreskrifterna stadgar dels att ansökan kan avslås om verkställigheten skulle inverka menligt på hemmavarande barn. Avslår de en sådan ansökan så bör väl också anmälningsplikten i SoL träda in? Den ena bör väl ge det andra? Föreskrifterna stadgar också att kriminalvården, det vill säga tjänstemän och externa kontrollörer ska uppmärksamma om den dömda inverkar menligt på hemmavarande barn och därefter kontakta socialtjänsten för utredning. Jag tycker det tyder på okunskap av tjänstemän och externa kontrollörer när de hävdar att det skall mycket till innan de använder sig av anmälingsskyldigheten, för enligt lagen så räcker det att man misstänker att barn far illa för att skyldigheten skall träda in. Det spelar heller ingen roll att de anställda hävdar att det är i få fall som de hittills uppmärksammat att barn tycks far illa. Varje barn är unikt och enligt barnkonventionen så har alla barn rätt att få sina grundläggande rättigheter och behov tillgodosedda.

Tjänstemännen har som redovisat ingen utbildning i barnkonventionen och jag upplevde det som att de uppfattade det som främmande när jag beskrev att min studie fokuserar på barnperspektivet och inte på den dömda. BO (Br 2008:03) skriver att undersökningar visar att många myndigheter anser att barn inte ingår i deras uppdrag eller verksamhet. Den känslan upplevde jag att tjänstemännen hade. En förklaring till detta kan vara att tjänstemännen är hårt styrda av föreskrifternas innehåll eftersom yrket innebär myndighetsutövning mot enskild och att resultatet blir att tjänstemännen fokuserade på den dömda och dennes verkställighet.

Ovan har jag varit kritisk till tjänstemännens och de externa kontrollörernas sätt att resonera över barnperspektivet och anmälningsplikten, men det är inte hela sanningen. Jag har i min studie kommit fram till positiva faktorer utifrån barnperspektivet. De anställda ser barnet. De har alla empatisk förståelse för barn och deras behov. Bland tjänstemännen tycks det finnas oskriven praxis att beakta barnen vid utredningar. De är själva föräldrar, har syskon eller så umgås de med andra barn. De talar om att de blir påverkade i sitt yrke genom att de besöker många olika hem och att miljöerna kraftigt kan skifta från materiell lyx till fattigdom. De har besökt hem där det var uppenbart att den förälder som inte bar fotboja missbrukade eller att föräldrarna hade missbrukat innan verkställigheten av IÖV. Dessa hem påverkar dem. Tjänstemännen beskrev att de fanns situationer som påverkat dem där barn varit inblandade vid avbrytande av IÖV. De talade om att det var viktigt att respektera och visa hänsyn till barn. Vid kontrollbesök så försökte de allra flesta avdramatisera besöket genom att småprata och skoja med barnen. De är alltid diskreta när de besöker den dömda och de respekterar föräldrarnas önskemål om att barnen inte skall närvara vid kontroller.

Tjänstemännen beskrev att de i enstaka fall ville ta mera hänsyn till barnen, men att rutinerna för utredningarna inte gav dem särskilt stort utrymme att göra det. De anställda värnar om och vill beskydda barn men de uppger att de saknar redskap att hantera barnperspektivet, barns rättigheter och principen om barns bästa i deras yrke. Arbetsuppgifterna koncentreras till att fokusera på den dömda och dennes behov. Jag tycker att deras resonemang är hållbart utifrån

den dömdes aspekt, men BO skriver (Br 2008:03) att myndigheternas ledning har ett stort ansvar med uppgift att skapa förutsättningar för att arbetet med barnkonventionen skall kunna bedrivas inom organisationen.

Jag instämmer med vad den nationella strategin stadgar, att om målen ska nås med att införliva barnkonventionen inom IÖV så måste barn accepteras och respekteras som fullvärdiga medlemmar. Myndigheternas arbete måste ske systematiskt, seriöst och målmedvetet. Myndigheters ledning, i detta fall frivårdens bör prioritera och låta verksamheten genomsyras av barnkonventionen och inför alla beslut som rör barn så skall konsekvenser för barn analyseras. Min uppfattning är också att alla som jobbar med IÖV med elektronisk kontroll borde få utbildning i barnkonventionen och anmälningsplikten i SoL.

Frivården tillhör kriminalvården och är stor en statlig myndighet och det är väl dags nu, år 2009 att öppna ögonen och fokusera på barnen och barnets bästa. Om barnkonventionen införlivas och alla som arbetar med i IÖV med elektronisk kontroll får utbildning i denna kan barn som riskerar eller far illa uppmärksammas lättare av de anställda och på lång sikt så gynnas samhällsekonomin och risken minskar att barnen senare i livet hamnar på någon av landets anstalter.

Förslag till införlivande av FN:s barnkonvention inom intensivövervakning med elektronisk kontroll:

- Regleringsbrev för 2010 innehåller krav på införlivande av barnkonventionen.
- Frivårdsinspektörer utbildas i FN:s barnkonvention och dess intentioner.
- Frivårdens ledning bör arbeta seriöst och aktivt, uppmuntra och underlätta för tjänstemän att beakta barnperspektivet under utredningar samt kontrollbesök.
- Externa kontrollörer utbildas i likhet med tjänstemännen om barnkonventionen, anmälningskyldighet enligt SoL och hur de kan uppmärksamma riskmiljöer och barn som riskerar fara illa.
- Etablera kontakter med socialtjänst.
- Samverka med socialtjänst.
- Krav att tjänstemännen under utredningar ska ställa frågan och dokumentera vilken tillsyn som ordnas ifall verkställigheten avbryts eller om andra oförutsedda situationer uppkommer, oavsett om föräldern är ensamstående eller inte (jmf KVFS 2008:6 § 3, allmänna råd).
- Upprätta riktlinjer över hur kontrollörer ska bemöta den dömda samt dennes familj vid kontrollbesök.
- Fortbildning och temadagar om barnkonventionen, barns rättigheter och principen om barns bästa.

12. REFERENSER

Litteratur:

- Antonovsky, Aaron (1991) *Hälsans mysterium*. Natur och Kultur. Köping.
- Cederborg, Ann-Christin (2005) *Att intervju barn – vägledning för socialsekreterare*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- Ekengren, Ann-Marie/Hinnfors, Jonas (2006) *Uppsatshandbok. Hur du lyckas med din uppsats*. Studentlitteratur.
- Ewerlöf, Göran/Sverne, Tor/Singer, Anna (2004) *Barnet bästa. Om föräldrars och samhällets ansvar*. Femte upplagan. Norstedts Juridik. Stockholm.
- Kvale, Steinar (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Studentlitteratur Lund.
- Larsson, Sam/ Lilja, Johan/ Mannheimer, Katarina (red) (2005): *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Studentlitteratur. Lund.
- Larsson, Sam/Lilja, Sam/ Mannheimer, Katarina (2005) *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Studentlitteratur. Lund
- Schiratzki Johanna (2005) *Barnrättens grunder*. Studentlitteratur. Lund.
- Svenning, Conny (2003) *Metodboken. Samhällsvetenskaplig metod och metodutveckling. Klassiska och nya metoder i informationssamhället. Källkritik på Internet*. Femte upplagan. Lorentz förlag. Eslöv.
- Thurén, Torsten (2002) *Vetenskapsteori för nybörjare*. Liber. Stockholm.
- Wallén, Göran (1993) *Vetenskapsteori och forskningsmetodik*. Studentlitteratur. Lund.

Övriga referenser:

- Brottsförebyggande rådet (1999) BRÅ-rapport 1994:4 *Intensivövervakning med elektronisk kontroll. Utvärdering av 1997 och 1998 års riksomfattande försöksverksamhet*. Stockholm.
- Brottsförebyggande rådet (2004) BRÅ-rapport *Ett steg på väg mot frihet. En beskrivning av intagnas sociala situation efter intensivövervakning med elektronisk kontroll – IÖV-utsluss*. Stockholm.
- Barnombudsmannen (2008) *Myndigheternas återrapportering kring barnperspektivet. Bedömningar och analyser. Sammanställning av redovisningar*, Stockholm.

Barnombudsmannen (2008) Br 2008:03. *Styrning och uppföljning, nyckeln till framgång. Barnperspektivet genomslag i statliga myndigheter.* Stockholm.

Proposition:1997/98:182 *Strategin för att förverkliga FN's konvention om barnets rättigheter i Sverige.*

SOU 1996:115 *Barnkonventionen och utlänningslagen.*

SOU 1997:116 *Barnets bästa i främsta rummet.*

Motion 2008/09: Ju 224 (2008) Sveriges riksdag, *Ökat barnperspektiv i kriminalvården.* Stockholm 2008.

Förenta Nationernas konvention om barns rättigheter, Barnkonvention.

Vetenskapsrådet, (2006) *Forskningsetiska principer inom humanistisk samhällsvetenskaplig forskning.* Vetenskapsrådet.

Rättskällor:

SFS, (1974:203). Lag (1994:203) om kriminalvård i anstalt.

SFS, (1994:451). Lag (1994:451) om intensivövervakning med elektronisk kontroll.

KVFS 2008:6. Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd om intensivövervakning med elektronisk kontroll.

KVFS 2008:5 Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd om särskilda utslussningsåtgärder.

Internet:

Barnombudsmannen: <http://www.barnombudsmannen.se/Adfinity.aspx?pageid=55>. Fotnot 6 och 7.

Kriminalvården:
<http://www.statistik.kriminalvarden.se:8080/SASWebReportViewer/logonFromPortal.do>.
Fotnot 1

Kriminalvården:
http://www.kriminalvarden.se/templates/KVV_InfopageGeneral_4999.aspx. Fotnot 2

Kriminalvården: http://www.bra.se/extra/news/?module_instance=2&id=5. Fotnot 3

Kriminalvården:
http://www.kriminalvarden.se/templates/KVV_InfopageGeneral_4795.aspx. Fotnot 4

Kriminalvården:
http://www.kriminalvarden.se/templates/KVV_InfopageGeneral_2944.aspx. Fotnot 9

Nationalencyklopedin: <http://www.ne.se/kort/f%C3%B6rf%C3%B6rst%C3%A5else>. Fotnot 13

Nationalencyklopedin: <http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/sve/menlig>. Fotnot 10

Bilaga 1

Informationsbrev i samband med deltagande i intervjustudie.

Hej.

Jag skickar detta brev angående intervjun jag vill göra med dig. Intervjun kommer att ta upp teman runt intensivövervakning med elektronisk kontroll och barnperspektivet.

Intervjun kommer att ta upp till en timma.

Jag har önskemål om att få använda mig av bandspelare och spela in intervjun. Skulle du tycka annorlunda så kontakta mig.

Medverkan i intervjun är frivillig och du har möjlighet att när som helst avböja din medverkan eller avbryta intervjun. Jag kommer inte att ifrågasätta ditt beslut.

De uppgifter du lämnar till mig behandlas konfidentiellt och jag kommer att avkoda dig så att du som person är anonym.

När uppsatsen är färdig och godkänd av Göteborgs Universitet så kommer jag att skicka ett exemplar till dig och övriga intervjudeltagare. Uppsatsen kommer också att finnas tillgänglig på Göteborgs Universitet.

Jag skickar med studiens syfte, frågeställningar och bakgrund.

Har du frågor som rör intervjun så vänligen kontakta mig.

Jennie Martinsson

Bilaga 2

Intervjuguide

Allmänt:

- Kön
- Ålder
- Befattning
- Tid i tjänst

Allmänna frågor till externa kontrollörer

- Hur kom du i kontakt med detta arbete?
- Vad är det för förkunskaper som krävs för att utföra kontroller på klienter med fotboja?
- Vilken utbildning har du fått från kriminalvården?
- Vilken information har du fått från kriminalvården?
- Har du läst och förstår föreskrifter gällande IÖV?

Tema 1. Barnperspektivet i föreskrifter rörande IÖV med elektronisk kontroll.

- Nämns barnperspektivet i föreskrifter om IÖV?
- Vad tror du väger tyngst, barnperspektivet eller de vuxnas rättigheter?
- Tror du det finns andra intressen som spelar in och konkurrerar med barnperspektivet?
- Finns det några förhållningssätt, rekommendationer på hur ni ska agera och uppföra er i klienters hem?
- Vad finns det för rutiner, för vem som ansvarar för barnet om pappan/mamman missköter sig ?

Frågor till tjänstemännen.

- På vilket sätt hanterar du barnperspektivet under utredningar?
- Beaktar du barnperspektivet i beslut om verkställighet med IÖV?
- På vilket sätt beaktar du barnperspektivet?

Tema 2. Tankar runt barnperspektivet bland de personer som arbetar med IÖV.

- Vad tänker du om dessa begrepp? Barnperspektivet, barns rättigheter, principen om barnets bästa?
- I beslut av IÖV har du då gjort barnkonsekvensanalyser?
- Har du använt dig av eller känt att du borde ha använt dig av anmälningsskyldigheten i SoL?

Tema 3. Möten och bemötande av barn vid kontroller i hemmen.

- Beskriv ett vanligt kontrollbesök där klienten har hemmavarande barn.
 - Presenterar du dig?
 - Pratar ni med barnen vid besök?
 - Kan du ge något exempel på vad som sägs mellan dig och barnet?
 - Förklarar ni vad som ska ske för barnen?
 - Finns det något sådant behov tror du?
 - Förklarar du vad som menas med att bära boja?
 - Förklarar du varför ni kommer?
 - Tror du att det finns något sådant behov?
 - Tror du att barnens ålder påverkar om du pratar med barnet eller inte?

- Hur tror du barnen känner när det kommer hem två okända personer i deras hem?
 - Läger barnen märke till er när ni kommer?
 - Hur tror du att de uppfattar dig?
- Hur upplever du möten med barn?
- Kan du säga någon situation i möte med barn som påverkat dig?
 - Finns det något i efterhand som du skulle vilja ha gjort/ inte ha gjort?
- Har du någon gång känt dig osäker i situationer när du pratat med barn?

Deduktiva frågor utifrån KASAM.

- När du talar med barnen, har du en känsla av att de förstår dig?
- Har du en känsla av att du bryr dig, tar hänsyn om barnen vid utredningar och/eller hembesök?
- Har det hänt att du blivit överraskad av beteendet hos barn som du kommit i kontakt med?
- Har du en känsla av att du ibland befinner dig i situationer med barn och du inte vet vad du ska göra?
- Händer det att du har känslor inom dig som du helst inte vill känna vid när du utreder IÖV, vars klienter har barn eller när du möter barn i hemmet?
- Händer det att du har en känsla av att du inte exakt vet vad som håller på att hända?

Skattningsfrågor. Skala 1 till 7.

- När något har hänt, har du vanligtvis funnit att: 1, du över- eller undervärderar dess betydelse. 7, du såg saken i dess rätta proportioner?
- Är det arbete en källa till: 1, glädje och tillfredsställelse. 7, smärta och leda?
- När du ställs inför svåra utredningar eller situationer i mötet med barn så är lösningen: 1, alltid förvirrande och svår att finna. 7, Fullständigt solklar?
- När något oförutsett hänt i situationer där barn varit närvarande, så har du 1, Ältat det om igen. 7, "Det var det" och sedan gått vidare?
- Känner du dig trygg i din yrkesroll